

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra biblických věd

Jaroslav Rašovský

Výklad žalmu 115

Diplomová práce

Vedoucí práce: RNDr. Gabriela Ivana Vlková, Th.D.
Obor: Katolická teologie

OLOMOUC 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně
s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 11. 4. 2014

Chci především poděkovat RNDr. Gabriele Ivaně Vlkové, Th.D. za odborné vedení práce, za poskytnutí zahraniční literatury i za cenné rady a podněty, bez nichž by tato práce nevznikla. Dále chci poděkovat Mgr. Veronice Černuškové, Ph.D. za pomoc při práci se Septuagintou, Bc. Vladimíru Zemanovi a Ing. Lukášovi Mockovi, Ph.D. za jazykové korektury. A samozřejmě všem, kteří jakkoliv jinak přispěli k tomu, aby tato práce mohla vzniknout.

Obsah

Obsah.....	4
Úvod.....	6
1 Hebrejský text a pracovní překlad.....	8
2 Uvedení do žalmu.....	11
2.1 Časové zařazení žalmu a jeho autor.....	11
2.2 Pozice žalmu v rámci žaltáře.....	14
3 Struktura žalmu.....	17
3.1 Rozdělení žalmu.....	17
3.2 Změny osob.....	18
3.3 Poetické uspořádání textu.....	21
4 Výklad jednotlivých veršů.....	25
4.1 Úvodní část – žalmista oslovuje Hospodina (vv. 1–2).....	25
4.1.1 Sláva Božího jména (v. 1b).....	25
4.1.2 Boží atributy – milosrdenství a věrnost (v. 1c).....	28
4.1.3 Posměšná otázka: „Kdepak je jejich Bůh?“ (v. 2).....	30
4.2 Všemohoucí Hospodin a bezmocné modly (vv. 3–8).....	31
4.2.1 Nebesa jako sídlo Hospodina (v. 3a).....	31
4.2.2 Hospodinova stvořitelská činnost (v. 3b).....	33
Exkurz: O modloslužbě – terminologie.....	34
4.2.3 Modly jako dílo lidské ruky (v. 4).....	36
4.2.4 Podobnost neznamená totožnost (vv. 5–6).....	38
4.2.5 Co znamená spojení „vydávat hrdlem hlas“ (v. 7).....	40
4.2.6 Jaké božstvo, takový ctitel (v. 8).....	41
4.2.7 Důvěra v modly jako nedůvěra v Hospodina (v. 8).....	42
4.3 Vytrvalost v důvěře Hospodinu (vv. 9–13).....	43
4.3.1 Izrael (v. 9a).....	43
4.3.2 Áronův dům (v. 10a).....	45
4.3.3 Ti, kteří se bojí Hospodina (v. 11a).....	46
4.3.4 Hospodin jako pomoc a štít (vv. 9b, 10b a 11b).....	49
4.3.5 Hospodin pamatuje (v. 12a).....	50
4.3.6 Hospodin žehná (vv. 12–13).....	52
4.3.7 Malí a velcí (v. 13b).....	53

4.4	Hospodin dává plodnost skrze požehnání (vv. 14–15)	54
4.4.1	Požehnání v rozmnožení lidu (v. 14)	55
4.4.2	Lid jako Hospodinův požehnaný (v. 15a)	56
4.4.3	Hospodin, který učinil nebe a zemi (v. 15b)	57
4.5	Závěrečná část – výzvy k dobrořečení (vv. 16–18)	58
4.5.1	Země jako Hospodinův dar lidem (v. 16)	59
4.5.2	Výraz „syn člověka“ (v. 16b)	60
4.5.3	Chválit mohou jen živí (v. 17)	61
4.5.4	Podsvětí – místo ticha (v. 17b)	63
4.5.5	Dobrořečení lidu (v. 18a)	64
4.5.6	Od nyní až navěky (v. 18b)	65
	Závěr	66
	Anotace	69
	Summary	70
	Seznam zkratek a značek	71
	Seznam příloh	72
	Přílohy	73
	Příl. 1: Leningradský kodex – žalm 115	73
	Bibliografie	74
	Prameny	74
	Literatura	74
	Jiné zdroje	77

Úvod

V této práci se budeme zabývat výkladem 115. žalmu, jak už to naznačuje její stručný název. Na první pohled by se mohlo zdát, že takovéto téma není pro diplomovou práci dostačující, o čemž svědčí především většina reakcí, které jsem zaznamenal, když jsem odpovídal na častou otázku po tématu své diplomové práce. Opak je ale pravdou, protože téma je to opravdu bohaté.

Když jsem před dvěma lety psal seminární práci na výklad 121. žalmu, velice mě samotná práce i způsob jejího vedení oslovila. Proto jsem se zajímal, jestli by nebylo možné zpracovat podobným způsobem jiný žalm, jakožto diplomovou práci. Po obdržení kladné odpovědi jsem příliš dlouho neváhal s výběrem, protože žalm 115 mě zaujal již v začátcích mého studia na teologické fakultě. Z počátku to byl pouze jeho první verš, který nezaujal pouze mně, ale zvolili si ho např. za motto rytíři templářského řádu,¹ a jak jsem posléze zjistil, inspiroval k volbě biskupského hesla Mons. ThLic. Vojtěcha Cikrleho. Postupem času mě zaujala i část věnovaná modlám (vv. 3–8) a její aktuálnost v uctívání falešných bohů dnešní doby, o které se však zmíním až v závěru této práce.

Na začátku této práce je třeba si zodpovědět jednu důležitou otázku: Není výklad žalmu 115 počinem trochu zbytečným, když by případnému zájemci, který by hledal výklad tohoto žalmu, stačilo sáhnout po nějaké odborné publikaci, kterých není málo? Dovolím si tvrdit, že není. Protože práce, kterou zde předkládám, má mnohem širší záběr, než běžný komentář. Omezení autorů komentářů k žalmům spočívá právě v tom, že si nemohou dovolit při výkladu celého žaltáře takto podrobně rozebírat každý žalm. Dalším argumentem pro vznik této práce je malý počet komentářů i jiné literatury v českém jazyce. Celkově by se dalo říci, že od sepsání Sedláčkových výkladů na žalmy,² se doposud neobjevil v českém jazyce takto důkladný komentář, který by ho mohl zcela nahradit.

¹ Srov. „Knights Templar“, in *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. [cit. 2014-04-05]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Knights_Templar.

² Jedná se o dvousvazkové dílo: SEDLÁČEK, J., *Výklad posvátných žalmů*, I., Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1901 a SEDLÁČEK, J., *Výklad posvátných žalmů*, II., Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1901. I přes své stáří (už 113 let od vydání) má neustále co nabídnout, protože zohledňuje latinský i hebrejský text. Nutno ale dodat, že jazyk, kterým je kniha napsána, je dnešnímu člověku vzdálen, a také biblická věda se posunula mnohem dále, takže některé názory jsou už překonané.

Co tedy všechno tato práce obsahuje? První kapitola předkládá hebrejský text a následně dává k dispozici vlastní překlad, na základě kterého je žalm dále vykládán. Všímá si také řeckého textu podle Septuaginty (dále jako LXX) a latinského textu podle Vulgáty (dále jako Vg), který dává možnost porovnávat určité odchylky od originálního textu, které mohou být důležité pro výklad. Druhá kapitola přináší odpovědi na otázky po časovém zařazení žalmu, jeho autorovi, dále také o jeho pozici v rámci celého žaltáře a objasňuje jeho vztah k předcházejícímu 114. žalmu. Třetí kapitola řeší rozdělení žalmu do určitých logických celků, současně předkládá objasnění k častému střídání osob, kterým je tento žalm typický a v závěru rozebírá poetické uspořádání textu, čímž uzavírá tyto tři kapitoly, které tvoří jakýsi úvod k nejdůležitější – poslední kapitole, která předkládá výklad žalmu. Samotný výklad je rozdělen do pěti podkapitol, které úzce souvisí s rozdělením žalmu na logické celky a v rámci nichž jsou rozebírána určitá pro výklad důležitá místa.

K výkladu jsem používal různé komentáře, biblické slovníky a za pomoci programu Bible Works jsem vyhledával některé výrazy a vyhodnocoval jejich výskyt a užití v rámci žaltáře i celého Starého zákona.

Pro lepší orientaci v textu jsem veškeré biblické citace, které pocházejí z Českého ekumenického překladu,³ uvedl v kurzívě. Všechny zkratky biblických knih pocházejí z Bognerova překladu žalmů.⁴

V rámci této práce se také často vyskytují hebrejské a řecké výrazy, které nejsou opatřeny fonetickým přepisem. Avšak pro čtenáře, který by daným výrazům nerozuměl, se vždy v jejich bezprostřední blízkosti vyskytuje překlad (ať už v závorce nebo v poznámce).

³ *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih); Český ekumenický překlad*, Praha: Česká biblická společnost, 2007.

⁴ Srov. BOGNER, V., *Žalmy*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 400.

1 Hebrejský text a pracovní překlad

Na začátku naší práce vytvoříme pracovní překlad žalmu, se kterým budeme dále pracovat a také na něj odkazovat. Abychom se v něm však mohli lépe orientovat a rozuměli všemu, co vidíme níže, bude třeba objasnit určité věci. Toto objasnění se bude týkat rozdělení žalmu na řádky a vytyčení předělových míst.

Proč jsme tedy zvolili právě toto rozdělení na jednotlivé řádky a ne jiné? Vodítkem k rozdělení nám byl samotný masoretský text,⁵ v němž se vždy na konci jednotlivých řádků vyskytují hlavní oddělovací přízvuky.⁶ Na základě těchto přízvuků dělí podobným způsobem i jiní autoři,⁷ tudíž zde nepřinášíme nic nového, ale pouze se držíme osvědčené praxe. Pro lepší orientaci v jednotlivých částech veršů, jsme zvolili malá písmena *a* – *c*, která dále budeme přiřazovat k číslům daných veršů vždy, když se budeme chtít zmínit jen o určité části (např. v. 18c).

Dále je třeba objasnit předělová místa, která dělí žalm na určité celky. Pro jejich grafické znázornění jsme zvolili přerušovanou čáru, kterou lze v našem překladu nalézt čtyřikrát. Samotnou otázku rozdělení žalmu na celky zde ale otevírat nebudeme, protože jde o komplikovanější problematiku. Proto jí budeme věnovat celou podkapitulu v rámci třetí kapitoly, která se bude zabývat strukturou žalmu. Zde také upozorníme na jiné možnosti dělení žalmu a vysvětlíme, proč dělíme žalm právě na pět celků.

⁵ Srov. *Biblia hebraica stuttgartensia*, Elliger, K.; Rudolph, W. [eds.], Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1990, s. 1197–1198. Dále budeme pro tento pramen užívat zkratku BHS.

⁶ Abychom tyto oddělovací přízvuky zohlednili i v českém překladu, užíváme pro to jednoduchých značek: * (‘*ôlē w^e jôrēd*’), + (‘*atnāh*’) a • (‘*r^ehī*’). V tomto se inspirujeme podobným znázorněním v díle: VLKOVÁ, G. I., „Zalíbení žalmistů v Boží vůli a žalm 40“, in TICHÝ, L. a kol., *Zde jsem, abych plnil tvou vůli: biblická zvěst o zodpovědnosti a svobodě*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, s. 61–65. Podobnost značek, které nacházíme v breviářové úpravě žalmů, je s těmito značkami čistě náhodná.

⁷ Srov. BOGNER, V., *Žalmy*, s. 316–318; *Jeruzalémská bible: Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou*, Praha: Krystal OP, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 1019–1020; *Starý zákon – Žalmy*, 9. svazek, Praha: Kalich 1982, s. 433–434; ALLEN, L. C., *World Biblical Commentary: Psalms 101–150*, Waco: Word Books, 1983, s. 106–107; SEDLÁČEK, J., *Výklad posvátných žalmů*, II., s. 908–911; GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, Grand Rapids: Baker Academic, 2008, s. 326–327 (zde autor dělí první verš na čtyři části, ale ve zbytku žalmu se již dělení shoduje) aj.

- 1 a Ne nám, Hospodine, ne nám, *
b ale svému jménu dej slávu +
c pro své milosrdenství, pro svou věrnost!
- 2 a Proč mají národy říkat: +
b Kdepak je jejich Bůh?
- 3 a Avšak náš Bůh je na nebesích,⁸ +
b učinil všechno, co chtěl.
- 4 a Jejich modly jsou stříbro a zlato, +
b dílo lidských rukou.
- 5 a Mají ústa, a nemluví, +
b mají oči, a nevidí.
- 6 a Mají uši, a neslyší, +
b mají nos,⁹ a necítí.
- 7 a [Mají] ruce, a nehmatají, •
b [mají] nohy, a nechodí, +
c svým hrdlem nevydají hlas.
- 8 a Jako ony jsou¹⁰ ti, kdo je dělají, +
b každý, kdo v ně doufá.
- 9 a Izraeli, doufej¹¹ v Hospodina, +
b on je jejich pomoci a jejich štítem.¹²
- 10 a Áronův dome, doufejte v Hospodina, +
b on je jejich pomoci a jejich štítem.
- 11 a Kdo se bojíte Hospodina, doufejte v Hospodina, +
b on je jejich pomoci a jejich štítem.

1 לֹא לָנוּ יְהוָה לֹא לָנוּ
כִּי־לְשִׁמְךָ תֵּן כְּבוֹד
עַל־חַסְדֶּךָ עַל־אֱמֻנָתְךָ:

2 לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם
אֵי־הֵנָּה אֱלֹהֵיהֶם:

3 וְאֱלֹהֵינוּ בַּשָּׁמַיִם
כָּל־אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה:

4 עֲצֻבֵיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב
מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם:

5 פֶּה־לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ
עֵינִים לָהֶם וְלֹא יֵרְאוּ:

6 אָזְנוֹם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ
אֵף לָהֶם וְלֹא יִרְחִחוּ:

7 יָדֵיהֶם וְלֹא יִמְשְׁחוּ
רַגְלֵיהֶם וְלֹא יֵהַלְכוּ
לֹא־יֵהָנוּ בְּגִרְוָנָם:

8 כַּמֹּהֶם יֵהיוּ עֹשֵׂיהֶם
כָּל־אֲשֶׁר־בָּטַח בָּהֶם:

9 יִשְׂרָאֵל בָּטַח בַּיהוָה
עֲזָרָם וּמִגִּנָּם הוּא:

10 בֵּית אַהֲרֹן בָּטְחוּ בַּיהוָה
עֲזָרָם וּמִגִּנָּם הוּא:

11 יִרְאֵי יְהוָה בָּטְחוּ בַּיהוָה
עֲזָרָם וּמִגִּנָּם הוּא:

⁸ Stojí za zmínku, že LXX sem vkládá větu: „ἄνω ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐν τῇ γῇ“ – „nahore na nebesích a [dole] na zemi“; jak se stalo, že tento verš v LXX obsahuje celou větu, která se nenachází v MT, si objasníme při výkladu samotného verše.

⁹ LXX i Vg překládají v plurálu – „nosy“ (ῥῖνας; nares). Žádná zásadní změna to však není, spíše se dá předpokládat, že se autor pokusil zařadit plurál z důvodu předchozích plurálů u párových orgánů.

¹⁰ יְהִי – sloveso v jussivu lze přeložit také jako – „ať jsou!“

¹¹ Ve verších 9a, 10a, 11a překládá LXX i Vg všechna slovesa minulostí, k čemuž mohlo dojít z důvodu, že překladatelé neměli k dispozici vokalizovaný hebrejský text, a tak slovesa vyhodnotili jako tvary perfekta. Můžeme se ale setkat i s názorem, že překládat slovesa minulostí je vhodnější, protože text pak dává větší smysl: Když Hospodin pomohl Izraeli v minulosti, pomůže mu i nyní (Srov. BROYLES, C., *Psalms*, Peabody: Hendrickson Publishers, 1999, s. 430). My se ale budeme nadále držet MT a překladu, který uvádíme.

¹² Pro zajímavost LXX i Vg překládají a interpretují עֲזָר a מִגִּן jako „pomocník“ a „ochránce“ či „štítonoš“ (βοηθός – ὑπερασπιστής; adiutor – protector).

- 12 a Hospodin na nás pamatuje, kéž žehná, * יְהוָה זָכָרְנוּ יְבָרֵךְ
b kéž žehná domu Izraelovu, + יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל
c kéž žehná domu Áronovu, יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית אַהֲרֹן:
13 a kéž žehná těm, kdo se bojí Hospodina, + יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהוָה
b malým s velkými. הַקְטָנִים עִם־הַגְּדֹלִים:
-
- 14 a Kéž vás Hospodin rozmnoží,¹³ + יִסַּף יְהוָה עֲלֵיכֶם
b vás i vaše syny. עַל־בְּנֵיכֶם:
15 a Požehnání jste pro Hospodina, + 15 בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה
b který učinil nebe a zemi. עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
-
- 16 a Nebesa jsou nebesy pro Hospodina, + 16 הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיהוָה
b zemi však dal synům člověka. וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם:
17 a Hospodina¹⁴ nechválí mrtví, + 17 לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ
b nikdo z těch, kdo sestupují do ticha.¹⁵ וְלֹא כָל־יִרְדֵּי דוֹמָה:
18 a My však¹⁶ budeme dobrořečit Hospodinu, • 18 וְאִנְחֵנוּ נְבָרֵךְ יָהּ
b od nyní až navěky. • מִעַתָּה וְעַד־עוֹלָם
c Aleluja! הַלְּלוּ־יָהּ:

¹³ Doslova: „Ať vám Hospodin přidá, vám i vašim synům.“ I jiné překlady zohledňují tento překlad slovesa יָסַף např.: LXX – „προσθεῖν“; Vg – „adiciat“; GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, s. 327 – „add“ (stejně překládá i ALLEN, L. C., *World Biblical Commentary: Psalms 101–150*, s. 107).

¹⁴ V LXX i Vg se žalmista obrací přímo na Hospodina – „σε κύριε“; „te Domine“ (tebe Hospodine).

¹⁵ LXX i Vg překládají דוֹמָה jako „podsvětí“ (ᾗδης; infernum). Vhodnější je však zanechat přesný překlad, který odkazuje na kontrast mezi tichem mrtvých (v. 17) a chválením živých (v. 18).

¹⁶ LXX aby zdůraznila kontrast mezi mrtvými ve v. 17 a Izraelem, vkládá sem „οἱ ζῶντες“ (živí), stejně také Vg – „nos qui vivimus“ (my, kteří žijeme) a tento způsob přijímá i *Jeruzalémská bible: Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou*, s. 1020 – „my, živí“.

2 Uvedení do žalmu

Dříve než se budeme zabývat strukturou žalmu a následně výkladem jednotlivých veršů, zastavme se u problematiky časového zařazení žalmu, určení jeho autora a u pozice žalmu v rámci celého žaltáře. To nám poslouží jako krátký úvod k našemu žalmu.

2.1 Časové zařazení žalmu a jeho autor

Časově zařadit žalmy a zjistit jejich autora, není nijak jednoduchou záležitostí. Jen těžko si lze představit, že by k tomu stačilo pouze najít v archivu zaprášený rukopis, v jehož rohu by se nacházelo datum sepsání a jméno autora. Proto musíme volit podstatně složitější cesty, při kterých hledáme pouze určitá vodítka, která by mohla pomoci. Avšak ani tato vodítka nikdy nemohou pomoci natolik, že bychom díky nim došli k přesnému datu, kdy byl žalm sepsán a ke konkrétní osobě, která žalm napsala. Mohou nám však pomoci alespoň přibližně určit období a něco málo prozradit o autorovi, což není určitě zanedbatelné.

Jedním z vodítek bývá nadpis žalmu. Avšak u něj narazíme na problém, protože náš žalm spadá do skupiny žalmů (v hebrejském textu je jich 28), které nemají žádný nadpis. „Nadpisy udávají spisovatele, literární druh, hudební nebo liturgické upotřebení, historické pozadí, které dalo popud pro vznik žalmu.“¹⁷ Nic z toho tedy u našeho žalmu tímto způsobem zjistit nemůžeme. Ani dobu vzniku, ani autora. Když se pokoušíme zjistit něco o autorovi, je třeba mít při tom na paměti, že pohled na autorství v rámci SZ je odlišný od našeho: „Hebrejec neměl stejný pojem autorství jako my. Chápal literární druh jako rostoucí útvar, jenž mohl být uveden pod jménem hlavní postavy blízké době jeho vzniku.“¹⁸ Proto není nepochopitelné, že se většina žalmů připisuje králi Davidovi,¹⁹ i když je velmi malá pravděpodobnost, že by je všechny složil on sám. Určitá naděje ve využití informací z nadpisu žalmu by nám mohla svitnout, kdybychom odhlédli od MT a podívali bychom se např. do LXX nebo Vg, kde se nadpisy k žalmům postupně doplňovaly. Vyjma prvních

¹⁷ BOGNER, V., *Žalmy*, s. 12.

¹⁸ DEISSLER, A., *Malý komentář k žalmům*, Litoměřice: CMBF, 1979, s. 4.

¹⁹ Srov. BOGNER, V., *Žalmy*, s. 12–13.

dvou je tedy můžeme najít u všech žalmů.²⁰ Tyto doplněné nadpisy však nemohou příliš pomoci v určování doby vzniku ani autora. Často jde pouze o doplnění tradičního autora²¹ nebo, jak je tomu právě u našeho žalmu, je za nadpis pokládáno úvodní zvolání **הַלְלוּ־יְהוָה** (aleluja), které se nachází na začátku žalmu 113 (podle počítání LXX).

Když nám nadpis žalmu nemůžeme nijak pomoci, přejdeme k druhému vodítku, kterým je samotný text žalmu. Toto vodítko má také určitá omezení. Nemůžeme z něj zjistit náboženskou znalost Izraelitů a pisatelů žalmů, abychom je na základě toho přiřadili k určitému období. Stejně tak nám k dataci žalmu příliš nepomůže sloh, jazykové tvary ani zvláštnosti jazyka, protože neznáme dopodrobna stav hebrejského jazyka v každém století jeho literatury.²² Může nám však pomoci, že text žalmu někdy odkazuje na určité historické období z dějin izraelského národa, díky kterému můžeme alespoň v řádu století žalm datovat. Ani tohoto vodítka však nelze užít u všech žalmů, protože jejich obsah nemusí vůbec naznačovat období, ve kterém byly sepsány. U našeho žalmu takovéto náznaky v textu jsou, proto se tohoto vodítka můžeme přidržet.

Už při prvním letmém přečtení žalmu si čtenář může povšimnout, že se Izrael nenachází v pozici někoho, kdo je na vrcholu svého úspěchu a před kým se ostatní národy třesou. A když zde mluvíme o úspěchu, myslíme tím především vojenský a politický úspěch, který se právě u národů blízkého východu bezprostředně dotýkal hodnocení bohů.

Jen těžko si lze představit, že by se žalmista musel vyrovnávat s posměšnou otázkou, která zaznívá ve druhém verši: „Kdepak je jejich Bůh?“ kdyby se Izrael nacházel v době, která by byla plná vojenských a politických úspěchů. Pokud se tedy moc Boha dá měřit jen úspěchem národa (jak to chápali především okolní národy), je Bůh Izraele bezmocný nebo je jeho moc natolik omezená, že nemůže nikoho ohrozit. Moc Boha ale nemusí být nutně spojena s úspěchem národa, což se snaží dokázat žalmista. Bůh není nadpřirozenou bytostí, která sídlí v Jeruzalémě a táhne spolu s vojsky do všech bitev jako neporazitelný hrdina. On sídlí na nebesích (v. 3) a nedá se jím manipulovat, na rozdíl od všech model a bůžků, které vyrobili lidé (v. 4). A i když Izrael nemá úspěchy v boji s ostatními národy, neustále důvěřuje v Hospodina. Protože jen On je jeho pomocí a štítem (vv. 9–11) a On mu bude žehnat neustále (vv. 12–15), i když se to zrovna nemusí projevit na vojenských úspěších.

²⁰ Srov. SEDLÁČEK, J., *Výklad posvátných žalmů*, I., s. XV.

²¹ Např. přidaný nadpis k žalmu 90 v LXX – Αἶνος ᾠδὴς τοῦ Δαυὶδ (Chvalozpěv Davidův); stejně tak i ve Vg.

²² Srov. SEDLÁČEK, J., *Výklad posvátných žalmů*, I., s. XXXI.

Když jsme si tedy řekli o situaci, v které se pravděpodobně nacházel Izrael v době sepsání našeho žalmu, s velkými obtížemi bychom mohli přijmout Mowinckelův názor, že jeho datace sahá do předexilní doby, konkrétně do doby Jozua, kdy Izrael často upadal do modloslužby a následně se musel odříkat falešných bohů: „*Bojte se tedy Hospodina a služte mu bezvýhradně a věrně. Odstraňte božstva, kterým vaši otcové sloužili za řekou Eufratem a v Egyptě, a služte Hospodinu.*“ (Joz 24,14)²³ K přijetí tohoto názoru by nás možná mohla vést zmínka o modlách ve vv. 4–8, ale velmi těžko bychom k této době přiřadili špatné postavení Izraelitů v očích okolních národů. Vždyť se zde pohybujeme v době, kterou líčí biblické vyprávění jako dobu, kdy Jozue slavně dobýval zaslíbenou zemi a kdy rozhodně nebyla nouze o úspěchy na bojišti. Proč by se žalmista, který by žil v úspěšné době, zaobíral okolními národy, kdyby neznamenal pro Izrael žádnou nepřekonatelnou hrozbu?

Spíše se tedy pro nás stává přijatelnější jiné časové zařazení, které se odvolává nejen na posměšnou otázku v druhém verši, ale také vychází ze čtrnáctého verše, který může dosvědčovat poexilní dobu, kdy žil Juda pod nadvládou Peršanů a počet Izraelitů byl malý (přibližně 5. století př. Kr.). „*Je to nyní malý okamžik, co se nám dostalo smilování Hospodina, našeho Boha, který nám zachoval hrstku těch, kdo vyvázli, a dal nám zakotvit na svém svatém místě.*“ (Ezd 9,8a) V tomto pohledu i jinak vyznívá přání po rozmnožení ve zmiňovaném čtrnáctém verši. Už to není jen obecné přání po zachování rodu, ale je to zároveň šance pro oslabený národ, jak se vzchopit, postavit se nadvládě a získat zpět ztracenou svobodu.²⁴ Pro poexilní dobu může mluvit i fakt, že se v celém žalmu nevyskytuje jediná zmínka o králi, kterého Izrael zvláště po babylonském zajetí neměl.²⁵

Jak tedy toto všechno vyhodnotit? Už na začátku této podkapitoly jsme naznačili, že nemůžeme očekávat, že se v jejím závěru objeví přesné datum sepsání a autor žalmu. Přesto však jsme se dopracovali alespoň k pravděpodobnému určení období sepsání žalmu, které

²³ Tento názor S. Mowinckela představuje ve své knize: ALLEN, L. C., *World Biblical Commentary: Psalms 101–150*, s. 109.

²⁴ Srov. BROYLES, C., *Psalms*, s. 429–430; GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, s. 327; KRAUS, H. J., *Psalms 60–150: A Continental Commentary*, Minneapolis: Fortress Press, 1993, s. 378; *Jeruzalémská bible: Písmo svaté* vydané Jeruzalémskou biblickou školou, s. 1019; ALLEN, L. C., *World Biblical Commentary: Psalms 101–150*, s. 109 aj.

²⁵ Srov. SEDLÁČEK, J., *Výklad posvátných žalmů*, II., s. 910. Můžeme se ale setkat i s názorem, že žalm výslovně mluví o králi, a to ve verši 12, kdyby jeho překlad zněl: „Kéž Hospodin žehná našemu trůnu,“ jak se o to pokouší DAHOOD, M., *Psalms III: 101–150*, New York: Doubleday, 1995, s. 139. Tomuto ale příliš velkou váhu přikládat nebudeme, protože se zdá, že Dahood při překladu zvláště druhé části žalmu užívá heslo – čím originálnější překlad, tím lepší.

by mohlo být v poexilní době okolo 5. století př. Kr., na čemž se shoduje více autorů.²⁶ Ohledně autora žalmu už v komentářích žádné návrhy nepadají, ale z toho, co lze vypožorovat z textu žalmu, by se dalo říci, že autorem by mohl být Hebrejec, který měl určitý vztah k liturgii a žil v poexilní době.

2.2 Pozice žalmu v rámci žaltáře

„Celý žaltář se dělí na pět knih podle doxologií (oslavování Boha),“²⁷ které se nacházejí vždy na konci příslušného žalmu (Žl: 41, 72, 89 a 106). Rozdělení žaltáře na pět částí má odpovídat pěti knihám Mojžišovým, jejichž čtení mohly žalmy doprovázet. Toto rozdělení ale není původní, protože pochází snad až z 3. století př. Kr.²⁸ Pokud bychom tedy hledali rozdělení původnější, mohli bychom se setkat s názorem, že „starší rozdělení lze odvodit z používání božského jména“,²⁹ kdy bychom potom mohli žaltář rozdělit pouze na tři sbírky. První sbírka by užívala pro označení Boha jméno „Jahve“ (Žl 1–40), druhá „Elohim“ (Žl 41–82) a třetí opět „Jahve“ (Žl 83–150).³⁰ Toto rozdělení je ale příliš zjednodušené, protože vždy neplatí, že se Boží jméno v dané sbírce užívá jen takto.

Proto tedy respektujeme tradiční dělení žaltáře na pět knih, kde je náš žalm součástí páté knihy. Zvláště významné jsou v této knize dvě sbírky žalmů. První z nich jsou stupňové žalmy, nám spíše známé pod názvem „poutní písně“ nebo „písně k výstupu“ (Žl 120–134). A druhou sbírkou je tzv. Halel, který by se dal charakterizovat jako sbírka chvalozpěvných žalmů se zvoláním „aleluja“ (Žl 112–119 a 146–150).³¹ Pro tuto sbírku, do které patří i náš žalm, je typické zvolání הַלְלוּ־יְהוָה (aleluja), díky kterému také dostala své jméno.

²⁶ Srov. DEISSLER, A., *Malý komentář k žalmům*, s. 216; GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, s. 327; SEDLÁČEK, J., *Výklad posvátných žalmů*, II., s. 908; ALLEN, L. C., *World Biblical Commentary: Psalms 101–150*, s. 109; BROYLES, C., *Psalms*, s. 430; KRAUS, H. J., *Psalms 60–150: A Continental Commentary*, s. 378; MCCANN, J. C., „The Book of Psalms“, in *The New Interpreter's Bible: Volume IV*, Nashville: Abingdon Press, 1996, s. 1144 aj.

²⁷ BOGNER, V., *Žalmy*, s. 11.

²⁸ Srov. DEISSLER, A., *Malý komentář k žalmům*, s. 3; BOGNER, V., *Žalmy*, s. 11; HRBATA, J., *Písně království*, I., Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1996, s. 51; *Starý zákon – Žalmy*, s. 14–15.

²⁹ BOGNER, V., *Žalmy*, s. 11.

³⁰ Srov. *ibid.*, s. 11.

³¹ Srov. SEDLÁČEK, J., *Výklad posvátných žalmů*, I., s. XXXV.

V rámci této druhé kapitoly je ještě důležité vyjasnit vztah mezi žalmem 114 a 115. Zásadní otázkou totiž pro nás je, jestli se jedná o jeden obsáhlejší žalm, jehož druhou částí se chceme zabývat nebo tu máme dva různé žalmy, které jen po sobě následují v rámci žaltáře, a není mezi nimi žádná zásadní spojitost.

Několik hebrejských rukopisů,³² Septuaginta³³ i Vulgáta spojují 114. a 115. žalm v jeden. A to možná proto, že oba by se k sobě obsahově docela dobře hodily.³⁴ Oba představují Izraelity v situaci, kdy se musí spolehnout na Hospodina. Oba jsou také velkým chvalozpěvem na Hospodina a jeho pomoc a jsou také oslavou Hospodinových spásných činů (Žl 115,1.3.18; Žl 114, 3–8), i když způsob oslavy je v každém žalmu odlišný.³⁵ Pokud bychom tedy označili tyto dva žalmy jako jeden žalm 113 (podle řazení v LXX), mohli bychom o něm prohlásit, že „jako sborová píseň [...] vykazuje žalm 113 jeden úplný celek, a jest tedy spojení v jednu píseň zcela odůvodněno“.³⁶

Na druhou stranu pokud se podíváme jen na přechod mezi těmito žalmy, nedá se nazvat zrovna plynulým. První verš 115. žalmu je natolik odlišný, že si při četbě jen málokdo nevšimne této výrazné změny. Oba žalmy mají také odlišný charakter, formu, strukturu i styl. Žalm 114 charakterizuje stručná vitalita (osm veršů) na rozdíl od žalmu 115, jehož refrény a narážky odkazují na odlišný způsob psaní. Jak tedy mohlo dojít v některých verzích ke spojení takto odlišných žalmů v jeden žalm? Možným vysvětlením by byl zdánlivě náhlý konec 114. žalmu (v. 8).³⁷ „*On proměňuje skálu v jezero, křemen v prameny vod.*“

Dalším vysvětlením by mohl být fakt, že hebrejský text 114. žalmu jako jediný na rozdíl od okolních žalmů (Žl 111–118) neobsahuje typické zvolání הַלְלוּ־יְהוָה (aleluja), které by žalm ohraničovalo.³⁸ Žalmy 111 a 112 takto začínají, žalm 113 a 117 jsou tímto zvoláním ohraničeny, protože ho mají na začátku i na konci. Náš 115. žalm a žalm 116 mají toto zvolání pouze na konci a žalm 118 toto zvolání výslovně neobsahuje, ale je ohraničen podobnou výzvou k oslavě, která zní הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב (chvalte Hospodina, neboť je

³² Např. Leningradský kodex, který sice spojuje žalmy v jeden, ale zároveň zachovává označení žalmů na Žl 114 a Žl 115 (viz příloha 1) a jiné hebrejské rukopisy viz kritický aparát BHS.

³³ Z řeckých textů také Theodotiánův překlad a Syriaca (viz kritický aparát BHS).

³⁴ Srov. SEDLÁČEK, J., *Výklad posvátných žalmů*, II., s. 905.

³⁵ Srov. DEISSLER, A., *Malý komentář k žalmům*, s. 217.

³⁶ SEDLÁČEK, J., *Výklad posvátných žalmů*, II., s. 905. Sedláček zde dělí 113. žalm, který má v LXX 26 veršů tímto způsobem: 1. sloka – verše 1–4; 2. sloka – verše 5–8; 3. sloka – verše 9–20; 4. sloka verše 21–22 a 5. sloka verše 24–26.

³⁷ Srov. ALLEN, L. C., *World Biblical Commentary: Psalms 101–150*, s. 107.

³⁸ Srov. GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, s. 328.

dobrý). Septuaginta (i Vulgáta) se s touto absencí „aleluja“ vypořádala zřejmě tak, že přesunula závěrečné zvolání „aleluja“ 113. žalmu na začátek žalmu 114 a koncové „aleluja“ žalmu 115 na začátek žalmu 116. Vznikl tedy jasně oddělený žalm 113 (podle počítání LXX), který v sobě zahrnuje 114. i 115. žalm.³⁹

V této práci se ale budeme držet hebrejského textu, který jsme si již na začátku zvolili jako základní text, a který tyto dva žalmy jasně rozlišuje. Proto také na tomto místě opustíme 114. žalm a zaměříme se pouze na 115. žalm.

³⁹ Srov. SEDLÁČEK, J., *Výklad posvátných žalmů*, II., s. 907.

3 Struktura žalmu

V této kapitole se zaměříme na objasnění rozdělení žalmu do několika spolu souvisejících celků, které jsme uvedli již v první kapitole. S rozdělením žalmu úzce souvisí také otázka častého střídání osob, které se budeme věnovat posléze, a v závěru této kapitoly se ještě pozastavíme u poetického uspořádání textu žalmu.

3.1 Rozdělení žalmu

K čemu je dobré dělit žalm na menší celky? Rozdělení na menší celky je dobré především proto, že nám pomáhá žalm lépe uchopit a uvědomit si v něm spojitost mezi jednotlivými verši.

Už při letmém čtení žalmu z něj vystupuje jeden výrazný celek, který mluví o pohanských modlách (vv. 4–8). Kdybychom tedy chtěli tuto část brát za střed žalmu, mohli bychom ho rozdělit na tři části.⁴⁰ První část by tvořily verše 1–3, které hovoří o chvále náležíci pouze Bohu. Druhou částí by byly verše 4–8, které ukazují bezmocnost a bezcennost pohanských model a poslední část žalmu by se skládala z veršů 9–18, které mluví o důvěře vyvoleného národa v Boha.⁴¹ Toto rozdělení na tři části však působí možná až příliš zjednodušeně a jen ukazuje na tři výrazné celky, kterých si čtenář většinou všimne, aniž by musel takto dělit a zároveň hrozí nebezpečí, že by se tak mohli přehlédnout další pro výklad důležité souvislosti.

Kdybychom tomu chtěli předejít, mohl by nás inspirovat Broyles, který volí rozdělení žalmu na čtyři zřetelné celky.⁴² Začátek žalmu zde tvoří verše 1–8, kde probíhá určitý souboj mezi Hospodinem a modlami pohanů. Další částí jsou verše 9–11, které je možno vnímat jako žalmistovo obrácení se do minulosti, kde vyzdvihuje Hospodina jako toho, kdo pomohl předkům z domu Izraele, Árona i těch, kteří se ho bojí (takto to lze chápat jen v případě, že překládáme sloveso **בטח** ve verších 9a, 10a a 11a minulostí, což dělá LXX, Vg). Následující část tvoří verše 12–15, kde se žalmista obrací na přítomné

⁴⁰ Tak dělí např. BOGNER, V., *Žalmy*, s. 316–317.

⁴¹ Srov. *ibid.*, s. 316–317.

⁴² Srov. BROYLES, C., *Psalms*, s. 430–431.

shromáždění a ubezpečuje ho o tom, že jako Hospodin požehnal svému lidu v minulosti, požehná i jim, ať už se nacházejí v sebehorší situaci. A poslední část žalmu tvoří verše 16–18, kde žalmista vybízí lid k odpovědi na Hospodinovo požehnání.⁴³ Ani toto rozdělení se ale nejvíce jeví jako dostatečné, protože nejen že dává do jednoho celku verše 1–8, mezi kterými je vhodné předěl udělat, ale také předpokládá minulost ve verších 9–11, které my překládáme imperativem.

Kdybychom tedy pokračovali v hledání jiných možností dělení, mohli bychom se inspirovat Gunkelem, který dělí žalm do pěti částí a to tímto způsobem: vv. 1–2, 3–8, 9–11, 12–15 a 16–18.⁴⁴ I když se toto dělení shoduje co do počtu s tím, které jsme udělali při překladu žalmu, stále jsou zde určité odlišnosti a to ve třetí a čtvrté části.

Naše rozdělení obsahuje pět částí, z nichž každá pojednává o určitém tématu. První část tvoří verše 1–2, kde se obrací žalmista přímo na Hospodina. Druhou částí jsou verše 3–8, přičemž v. 3 a v. 8 tvoří jakési ohraničení charakteristiky model. Je zajímavé, že právě v těchto dvou verších se vyskytuje sloveso עשה (dělat), kde je postavena proti sobě stvořitelská činnost Hospodina (v. 3) a tvůrčí činnost lidí, jejímž výsledkem jsou modly (v. 8). Třetí částí žalmu jsou verše 9–13, kde vystupují tři skupiny – Izrael, dům Áronův a ti, kdo se bojí Hospodina. Předposlední částí jsou verše 14–15, kde žalmista přechází k tématu rozmnožení a poslední část žalmu tvoří verše 16–18, které mohou být chápány jako určitý doplněný závěr žalmu, který by klidně mohl skončit už v. 15.

3.2 Změny osob

Na rozdělení žalmu má nemalý vliv střídání gramatických osob, které je v našem žalmu častým jevem. Nevystupuje tu tedy pouze jeden mluvčí a jeden adresát. V prvním verši je mluvčím skupina MY a adresátem HOSPODIN, což by se dalo vztáhnout i na druhý verš, kde sice adresát není explicitně vyřčen jako v prvním verši, ale předpokládáme, že se jedná pořád o rozhovor mezi stejným mluvčím i adresátem.

⁴³ Srov. *ibid.*, s. 430–431.

⁴⁴ Toto Gunkelovo rozdělení zmiňuje ve své knize ALLEN, L. C., *World Biblical Commentary: Psalms 101–150*, s. 109.

Ke změně dochází již v následujících verších (vv. 3–8), kdy mluvčí zůstává stejný, ale už nemluví přímo k Hospodinu, ale o Hospodinu (z adresáta se stává předmět), respektive dále o modlách. I když v těchto verších není Hospodin zmiňován explicitně, zůstává v roli předmětu alespoň implicitně jako protiklad model.

Ke zřetelné změně adresáta dochází ve verších 9–11, které jsou adresovány Izraeli jako celku (je možné, že adresátem je Izrael již ve verších 3–8, ale explicitně je jím až zde), kněžím a lidu, který ctí Hospodina (mluvčí MY→VY adresát). Verše 12–13 jsou jakousi ozvěnou předchozích veršů, kde mluvčí hovoří o stejných skupinách, do kterých se zde možná i sám řadí. Můžeme tu vidět podobnost s předchozím celkem, kde nejprve mluvčí mluvil přímo k Hospodinu (vv. 1–2) a poté o Hospodinu (vv. 3–8). Zde také mluví nejdříve k daným skupinám a poté o nich.

Ve verších 14–15 je adresátem skupina VY a v úplném závěru žalmu (v. 18a–b) je mluvčím opět skupina my. Žalm vrcholí v závěrečném zvolání הַלְלֵנוּ יְיָ (aleluja) ve verši 18c, kde se už těžko dá hovořit o tom, že by se v roli adresáta objevila skupina VY. Toto zvolání je totiž natolik obecné, že není možné uvažovat o konkrétní skupině lidí v rámci našeho žalmu.⁴⁵

Pokud chceme shrnout to, co jsme řekli výše, dalo by se dojít k závěru, že žalm má pouze jednoho mluvčího MY⁴⁶ (i když není jisté, jestli to byla opravdu jedna osoba, která mluvila za shromáždění nebo nějaká skupina) a dva adresáty. Prvním z nich je HOSPODIN, kterého mluvčí oslovuje přímo (TY Hospodine ve v. 1) a který se pak dále dostává do role předmětu, kdy mluvčí mluví o něm (ON Bůh ve v. 3 a vv. 9–18). Druhým adresátem je SHROMÁŽDĚNÍ, které je oslovováno jako skupina VY (vv. 9–11 a 14–15).⁴⁷

Změny osob pomáhají objasnit strukturu žalmu, zvláště jeho předělová místa, která velice úzce souvisí i se změnou adresáta (např. předěl mezi v. 2 a v. 3 je dán změnou adresáta). Především však pomáhají pochopit užívání žalmu v době, kdy byl sepsán. Z častého střídání osob v žalmu totiž můžeme dojít k závěru, že se nejedná pouze o literární dílo, které bylo předcítáno celému shromáždění, ale naopak je tím připuštěna možnost, že „žalm 115 byl užíván liturgicky“.⁴⁸

⁴⁵ Srov. GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, s. 328.

⁴⁶ Stojí za povšimnutí, že žalm začíná i končí důrazným „MY“, které ho ohraničuje. Srov. KRAUS, H. J., *Psalms 60–150: A Continental Commentary*, s. 379.

⁴⁷ Srov. BROYLES, C., *Psalms*, s. 429.

⁴⁸ *Ibid.*, s. 429.: „Psalm 115 was performed liturgically.“

Změny gramatických osob v našem žalmu lze interpretovat jako dialog mezi předsedajícím a shromážděním Izraelitů v poexilní době:

Vv. 1–8 jsou modlitbou a chválou shromáždění, zatímco zbytek žalmu představuje dialog mezi předsedajícím a shromážděním. Předsedající mluví ve vv. 9–11 s povzbuzením a ve vv. 14–16 s přáním; shromáždění odpovídá ve vv. 12–13 a 17–18.⁴⁹

Při samotném zpěvu žalmu mohlo vystupovat více lidí nebo celků. Nelze popřít, že v žalmu vystupují alespoň dva celky, protože minimálně verše 9–11 se dají nejlépe chápat jako povzbuzení kněze (vv. 9a, 10a a 11a), na která následně odpovídá zpěvák nebo spíše sbor opakující se antifonou (vv. 9b, 10b a 11b).⁵⁰ Svědčí o tom také náhlý přechod v zájmených sufixech, kdy bychom přirozeně čekali namísto v žalmu užitého sufixu „jejich“ (ve vv. 9b, 10b a 11b), spíše „vás“.⁵¹ Zůstává však nadále otázkou, jestli tento sbor vystupoval vždy, když zastupoval shromáždění nebo pouze zpíval tuto opakující se antifonu. Potom bychom mohli dojít k většímu počtu zpěváků. Prvním by byl kněz (nebo předsedající), druhým by byl zpěvák nebo sbor, který by odpovídal za shromáždění a třetím by byl sbor, který by opakoval antifony ve verších 9b, 10b a 11b. Avšak ani tento počet nemusí být konečný. Není totiž jisté, jestli kněz, který ujišťuje o Hospodinově požehnání ve verších 12b–13, je tím samým knězem, který v následujícím verši prosí o požehnání v podobě rozmnožení lidu (v. 14). Odlišný styl mluvy (přechod do jusu ve vv. 12b–14) může potvrzovat i odlišného mluvčího. Původní mluvčí by se tak vrátil ke slovu až ve verších 16–18, kdy přináší vyznání důvěry v Hospodina.⁵²

Docházíme tedy k závěru, že ať už v žalmu vystupují dva nebo více zpěváků (není však možné říci s jistotou jejich přesný počet, bez toho aniž bychom se pouštěli na „tenký led“), máme před sebou žalm, který se zdá velmi vhodný k liturgickému užívání a který by se dal charakterizovat jako „liturgická stížnost se silnou známkou důvěry“.⁵³

⁴⁹ GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, s. 328.: „vv. 1–8 are congregational prayer and praise, while the remainder represents dialogue between minister and congregation. The minister speaks in vv. 9–11 with an exhortation and in vv. 14–16 with a wish; the congregation responds in vv. 12–13 and 17–18.“

⁵⁰ Srov. ALLEN, L. C., *World Biblical Commentary: Psalms 101–150*, s. 108–109; SEDLÁČEK, J., *Výklad posvátných žalmů*, II., s. 908.

⁵¹ Srov. BROYLES, C., *Psalms*, s. 433.

⁵² Srov. ALLEN, L. C., *World Biblical Commentary: Psalms 101–150*, s. 109.

⁵³ *Ibid.*, s. 109.: „a liturgical complaint with a strong note of assurance.“

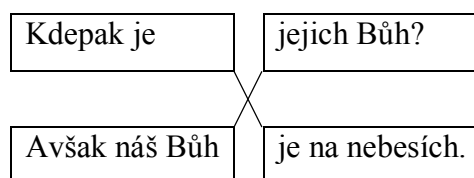
3.3 Poetické uspořádání textu

Poslední podkapitolu v rámci struktury žalmu, budeme věnovat poetickému uspořádání textu 115. žalmu a zvláště jazykovým figurám, které jsou typické pro hebrejskou poezii. Hned na začátku žalmu v prvním verši je nápadná repetice. Repeticí je několik druhů. Ta, kterou vidíme v prvním verši, je označována jako tzv. okamžitá (bezprostřední) repetice.⁵⁴

Ne nám,	Hospodine,
ne nám	

Tato repetice by se dala jednoduše charakterizovat takto: mezi opakovanými slovy se nenachází žádná vložená věta. Jejím cílem je zdůraznit naléhavost prvně vyřčeného a také upoutat pozornost posluchače, kterému by mohla díky jeho nepozornosti uniknout důležitá část textu.⁵⁵

Ve vv. 2b a 3a si lze všimnout výrazného chiasmu, tedy kontrastního křížení pojmů.⁵⁶ Lépe to vynikne na grafickém znázornění, v jehož středu vidíme řecké písmeno X (chí), podle kterého se tato forma nazývá:

Zde na sebe odkazují tyto části: Kdepak je → je na nebesích; jejich Bůh → náš Bůh. Žalmista používá chiasmus, aby jasně odpověděl na posměšnou otázku a aby si zároveň vybudoval pevný základ, na kterém bude stavět při své argumentaci v následujících verších (vv. 3–8).

⁵⁴ Příkladem této repetice je text Iz 28,10: „Stále jenom: žvást na žvást, žvást na žvást, tlach na tlach, tlach na tlach, trochu sem, trochu tam.“ A dále např.: „Procitni, procitni, Debóro, procitni, procitni, píseň pěj!“ (Sd 5,12); „Probud’ se, probud’ se, oděj se silou Sijóne.“ (Iz 52,1)

⁵⁵ Srov. WATSON, W. G. E., *Classical Hebrew Poetry: A Guide to Its Techniques*, JSOTSup 26, Sheffield: Sheffield Academic Press, 1984, s. 277.

⁵⁶ Srov. HRDLÍČKA, J., *Dialog se slovem*, Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2013, s. 33.

Dále za povšimnutí stojí třikrát se opakující refrén neboli epifora ve verších 9b, 10b a 11b, na který jsme upozornili vícekrát již výše. Zde je každý verš zakončen stejnou větou.⁵⁷

Izraeli, doufej v Hospodina,	on je jejich pomocí a jejich štítem.
Áronův dome, doufej v Hospodina,	on je jejich pomocí a jejich štítem.
Kdo se bojíte Hospodina, doufejte v Hospodina,	on je jejich pomocí a jejich štítem.

V následujících verších 12–13a je anafora. To znamená, že se na začátku několika po sobě jdoucích vět opakuje tentýž pojem.⁵⁸ V případě těchto veršů je to sloveso **יְבַרֵךְ** (kěz žehná), které se tu objevuje hned třikrát za sebou.

kěz žehná	domu Izraelovu,
kěz žehná	domu Áronovu,
kěz žehná	těm, kdo se bojí Hospodina...

Toto několikanásobné opakování nemá pouze funkci zdůrazňující, jako tomu bylo u repetice v prvním verši. Má totiž působivý efekt ve zvukové stránce žalmu. Co se týká výpovědi žalmu, mnoho by se toho nezměnilo, kdyby verše zněly: „Kěz žehná domu Izraelovu, domu Áronovu, těm, kdo se bojí Hospodina, malým s velkými.“ Je však jisté, že by tím utrpěla poetická stránka žalmu.

Ještě v rámci dvanáctého verše a poté ve čtrnáctém verši se vyskytuje tzv. terasovitý vzorec neboli anadiplóza. „Terasovitý vzorec je jednoduchou formou opakování, kde se poslední část řádku opakuje jako začátek řádku následujícího.“⁵⁹ V našem překladu je terasovitý vzorec dobře zřejmý jen v rámci 12. verše, kde na sebe klíčová spojení (KÉŽ ŽEHNÁ) navazují. Ve 14. verši českého překladu už tolik zřejmý není, protože ono klíčové slovo VÁS nemáme na konci řádku. Pro lepší pochopení by tedy byl vhodnější doslovný překlad: „Kěz Hospodin rozmnoží vás, vás i vaše syny.“ Graficky by se potom tato dvě místa dala znázornit následovně:

⁵⁷ Srov. *ibid.*, s. 33. Vzorovým příkladem v rámci užívání refrénů je žalm 136, kde každý verš končí refrénem: „...jeho milosrdenství je věčné.“

⁵⁸ Srov. *ibid.*, s. 32.

⁵⁹ WATSON, W. G. E., *Classical Hebrew Poetry*, s. 208.: „The terrace pattern is simply a form of repetition where the last part of a line is repeated as the beginning of the next line.“

Hospodin na nás pamatuje,	kéž žehná,	
	kéž žehná	domu Izraelovu

Kéž Hospodin rozmnoží	vás,	
	vás	i vaše syny

Terasovitý vzorec má více funkcí. Na jedné straně totiž spojuje jednotlivé části veršů, zároveň však vytváří v rámci žalmu určité napětí tím, že rozpůlí verš, potom naváže stejným slovem a nakonec verš dokončí.⁶⁰

Nyní se zaměříme na merismus, tedy na figuru, za jejíž pomoci se pro vyjádření určitého celku používá několika slov. Většinou se jedná o protiklady, zvláště pokud jsou to dvě slova, jak tomu je i v rámci našeho žalmu. V žalmu 115 najdeme tři merismy. První je ve v. 13b – *malým s velkými* – tímto má žalmista na mysli, že Hospodin má žehnat úplně všem lidem. Druhý merismus se nachází ve v. 15b – *který učinil nebe a zemi* – o Hospodinu se zde mluví jako o stvořiteli všeho. A třetí merismus je až na samém konci žalmu ve v. 18b – *od nyní až navěky* – kde lid chce dobrořečit Hospodinu neustále.⁶¹

Poslední, ale rozhodně ne nejméně důležitou figurou v rámci našeho žalmu, jsou paralelismy. Paralelismy jsou nejcharakterističtější znakem celé hebrejské biblické poezie.⁶² Paralelismem rozumíme, když se s větší či menší obměnou opakuje výpověď verše ve verši následujícím. Uveďme si hned první příklad, který se netýká pouze jednoho verše, ale hned dvou veršů stojících za sebou. Takovýto paralelismus nalezneme ve verších 5–6, které mají úplně stejnou strukturu. Každý verš začíná určitou částí těla, poté následuje spojení stejné pro všechny čtyři části (5a, 5b, 6a, 6b) **וְלֹא יִלְחָם** (doslovně přeloženo jako – jim a ne) a končí slovesem. I v našem překladu žalmu je toto dobře zřetelné, když se zde opakuje spojení *mají – a ne*. Pro lepší představu to můžeme znázornit graficky:

<i>Mají ústa, a nemluví,</i>
<i>mají oči, a nevidí.</i>
<i>Mají uši, a neslyší,</i>
<i>mají nos, a necítí.</i>

⁶⁰ Srov. *ibid.*, s. 209–210.

⁶¹ Srov. *ibid.*, s. 321–324.

⁶² Srov. *ibid.*, s. 114.

Na další paralelismus narazíme v osmém verši: *Jako ony jsou ti, kdo je dělají, – každý, kdo v ně doufá.* Zde se také s menší obměnou opakuje v druhé části verše to, co zaznělo v části první. Ti, kdo je dělají i ti, kteří v ně doufají, jsou počítáni jako jedna a tatáž skupina lidí.

Následující paralelismus⁶³ najdeme v 16. verši: *Nebesa jsou nebesy pro Hospodina, – zemi však dal synům člověka.* Opakuje se tu podobná struktura, kdy na místo navazuje osoba, které patří: Nebesa → Hospodin; země → člověk.

Poslední paralelismus je až v samém závěru žalmu v rámci 17. verše: *Hospodina nechválí mrtví, – nikdo z těch, kdo sestupují do ticha.* Vidíme zde paralelní vyjádření, kdy první část hovoří o mrtvých a druhá o těch, kdo sestupují do ticha. Jako tomu bylo v osmém verši, tak i zde obě části zmiňují jednu a tutéž skupinu.

⁶³ Zde se jedná o tzv. „protikladný paralelismus“ (proper anti-congruence). Srov. *ibid.*, s. 119.

4 Výklad jednotlivých veršů

V této poslední a zároveň nejdůležitější kapitole se můžeme zaměřit na výklad jednotlivých veršů. Jak už bylo konstatováno v úvodu této práce, budeme při něm zohledňovat rozdělení žalmu. Proto bude tato kapitola obsahovat pět podkapitol, z nichž každá bude ještě rozčleněna na konkrétní témata v rámci jednotlivých veršů. U každého verše se pokusíme podat výklad za pomoci komentářů, biblických slovníků a budeme sledovat a vyhodnocovat pro výklad důležité výrazy a jejich užívání v rámci celého žaltáře i Starého zákona, které mohou pomoci k lepšímu pochopení celého žalmu.

4.1 Úvodní část – žalmista oslovuje Hospodina (vv. 1–2)

V rámci těchto dvou veršů, které jsme zařadili do první části žalmu, se zaměříme především na tři místa, která se jeví jako klíčová pro lepší pochopení úvodní části. Začneme objasněním pojmu „sláva Hospodinova jména“ (v. 1), posléze se zaměříme na spojení „milosrdenství a věrnost“ (v. 1) a na otázku „Kdepak je jejich Bůh?“ (v. 2).

Když jsme se výše snažili časově zařadit náš žalm, došli jsme k závěru, že se v době sepsání žalmu Izrael nejspíš nacházel v poexilní době. Tedy v době, kdy rozhodně nebyl na vrcholu a ani na to neměl sebemenší vyhlídky (Izrael nebyl ani bohatým ani početným národem). V této situaci se obrací žalmista na Hospodina s prosbou, která však není úplně typická. Očekávali bychom, že pokud se nachází Izrael v obtížné situaci, bude prosba obsahovat konkrétní žádost na Hospodinův zásah (např.: Přijď, Hospodine a znič naše nepřátele). Žalmista ale začíná úplně jinak.

4.1.1 Sláva Božího jména (v. 1b)

Žalmista předně Hospodina žádá, aby daroval slávu svému jménu. Hebrejské slovo כְּבוֹד, překládané nejčastěji jako „sláva“,⁶⁴ se ve SZ vyskytuje téměř 200 krát. Rozlišuje se však mezi slávou člověka a slávou Hospodina. Slávou člověka je bohatství, dobré

⁶⁴ Další významy: „hold“, „pocta“, „oslavenost“, „vážnost“, „tíže“ (srov. PÍPAL, B., *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*, Praha: Kalich, 1997, s. 74.).

společenské postavení, moc a autorita. Sláva, moc a bohatství jsou pokládány za hlavní královské atributy. Slávou Hospodina se označuje zjevení jeho vznešenosti, absolutní moci, nádhery, svatosti a velebnosti. Sláva Hospodina se projevuje dvěma způsoby. Buď je to skrze velké Boží činy (např. různé zázraky a znamení) nebo skrze zjevení Boha v pravém slova smyslu (např. Mojžíšovi na hoře Sinaj).⁶⁵

Ve své prosbě žalmista nezmiňuje jen Hospodinovu slávu, ale konkrétně slávu Hospodinova jména (שְׁמוֹ). Co znamená sláva jména, nám může objasnit prorok Ezechiel: „Opět posvětim své veliké jméno, znesvěcené mezi pronárody, jméno, které jste vy uprostřed nich znesvětili. I poznají pronárody, že já jsem Hospodin, je výrok Panovníka Hospodina, až na vás ukáži před jejich očima svou svatost.“ (Ez 36,23) Zde totiž Hospodin slibuje, že zasáhne a vysvobodí svůj lid ne kvůli jeho zásluhám, ale kvůli svému jménu.⁶⁶ Podobně se s naléhavou prosbou odvolává na Hospodinovu slávu prorok Jeremiáš: „Neodmítej nás však pro své jméno, nenech zhanobit trůn své slávy. Rozpomeň se a neruš svou smlouvu s námi.“ (Jer 14,21) A s podobným smýšlením prosí i náš žalmista, aby Hospodin zasáhl, obnovil slávu svého jména, čímž by se dostalo úspěchu i Izraelitům. Vojenský a politický úspěch byl viditelným znamením pro okolní národy, jak mocný je Bůh či bohové daného národa. Neúspěchem tedy netrpí jenom samotný národ, ale i čest a reputace jeho Boha, která se tak dává v sázku.⁶⁷ Proto žalmista prosí předně o slávu pro Boží jméno, protože jakmile Bůh takto zasáhne, projeví se to bezpochyby i na tíživé situaci Izraele. A Hospodin ani nemůže otálet s pomocí, protože tím by dával slávu (která náleží právem jen jemu)⁶⁸ jménu jiného boha, bůžka či modly, kterými se zaštiťují úspěšné národy.⁶⁹ „Já jsem Hospodin. To je mé jméno. Svou slávu nikomu nedám, svou chválu nepostoupím modlám.“ (Iz 42,8) A podobně u téhož proroka mluví Hospodin o několik kapitol dále: „Kvůli sobě, kvůli sobě samému to dělám. Což smí být mé jméno znesvěceno? Svou slávu nikomu nedám.“ (Iz 48,11) Na základě těchto ujištění u proroků, která žalmista s velkou pravděpodobností znal, může doufat ve vyslyšení u svého Boha.

⁶⁵ Srov. MOLLAT, D., „Sláva/Velebnost“, in *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991, s. 431; NEWMAN, C. C., „Glory, Glorify“, in *The New Interpreter's Dictionary of the Bible: Volume 2*, Nashville: Abingdon Press, 2007, s. 576–578.

⁶⁶ Srov. KRAUS, H. J., *Psalms 60–150: A Continental Commentary*, s. 379.

⁶⁷ Srov. ALLEN, L. C., *World Biblical Commentary: Psalms 101–150*, s. 110.

⁶⁸ O tom mluví začátek žalmu: „Ne nám, Hospodine, ne nám...“ – sláva nepatří ani nám ani komukoliv jinému, ale výhradně Hospodinu.

⁶⁹ Srov. SEDLÁČEK, J., *Výklad posvátných žalmů*, II., s. 909; GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, s. 328.

Prosba žalmisty zároveň předpokládá, že jediným, kdo dává slávu (נָתַן כְּבוֹד), je Hospodin. Tento fakt potvrzují některá místa ve Starém zákoně. Darovat slávu může pouze Hospodin. Přislubuje ji králi Šalomounovi: „*A dávám ti i to, oč jsi nežádal, bohatství i slávu.*“ (1 Král 3,13; 1 Kron 1,12) Dává ji těm, kdo po ní touží: „*Někomu Bůh dává bohatství a poklady i slávu, takže nepostrádá pro sebe nic z toho všeho, po čem touží.*“ (Kaz 6,2) V moci člověka není dávat slávu. Ten ji může pouze vzdát⁷⁰ svému Stvořiteli: „*Vzdejte slávu Hospodinu, svému Bohu, dříve než způsobí tmu, dříve než nohama narazíte o zšeřelé hory.*“ (Jer 13,16; podobně i 1 Sam 6,5)

Také žaltář je bohatý na tematiku slávy Hospodinova jména: „*Přiznejte Hospodinu slávu jeho jména, v nádheře svatyně klanějte se Hospodinu.*“ (Žl 29,2; podobně Žl 96,8 i 1 Kron 16,29) Zpěv žalmů má znít právě ke cti a slávě Hospodinova jména: „*Pějte žalmy k slávě jeho jména, jeho chválu šířte chvalozpěvem.*“ (Žl 66,2) Sláva Hospodinova jména má být zárukou pomoci: „*Bože, naše spásu, pomoz nám pro slávu svého jména, vysvobod' nás, zprost' nás hříchů pro své jméno.*“ (Žl 79,9) Hospodin dává slávu těm, kdo žijí bezúhonně: „*Vždyť Hospodin Bůh je štít a slunce, Hospodin je dárce milosti a slávy, žádné dobro neodepře těm, kdo žijí bezúhonně.*“ (Žl 84,12) Jenom a výlučně Hospodinovu jménu náleží sláva: „*Bud' navěky požehnáno jeho slavné jméno, celou zemi nechť naplní jeho sláva! Amen, amen.*“ (Žl 72,19) A proč se Izrael odvolává na slávu jména svého Boha? Hospodinovo jméno budí hrůzu u všech nepřátel: „*A budou se bát Hospodinova jména pronárody, tvé slávy všichni králové země.*“ (Žl 102,16; podobně Iz 59,19)

Žalmista se na úplném začátku našeho žalmu ve své prosbě zmiňuje předně o slávě Hospodinova jména. Neprosí výslovně o vyřešení své situace – zde by totiž mohla hrát určitou roli spravedlnost lidu, na kterou by se musel odvolávat. Proto volí raději prosbu o zjednání slávy jménu svého Boha. Žalmista je totiž podobně jako proroci přesvědčen o tom, že jakmile zjedná Hospodin slávu svému jménu, projeví se to zároveň jako zlepšení nepříznivé situace jeho lidu.

⁷⁰ V hebrejštině se zde nerozlišuje jako v češtině, a i v tomto případě se užívá sloveso נָתַן.

4.1.2 Boží atributy – milosrdenství a věrnost (v. 1c)

Žalmista se při své prosbě neodvolává pouze na slávu Hospodinova jména, ale také na jeho milosrdenství⁷¹ a věrnost. Výraz **רַחוּם**, který překládáme jako „milosrdenství“, má více významů, které by se daly rozčlenit do tří skupin na základě různosti vztahů. Buď označuje vztah Boha k člověku (milosrdenství) nebo vztah člověka k Bohu (vděčnost, zbožnost) anebo vztah člověka k člověku (vlídnost, solidarita, oddanost).⁷²

Vždy je tedy třeba sledovat kontext, ve kterém se slovo nachází, aby i překlad odpovídal tomu, co v dané situaci označuje hebrejský výraz **רַחוּם**. Pokud se ve SZ mluví o Božím milosrdenství, jedná se vždy o akci, která je zacílená k ochraně nebo vysvobození člověka. Konání milosrdenství předpokládá určitý vztah (ať už explicitní nebo implicitní), v rámci kterého silnější (mocnější) osoba (nebo Bůh) zasahuje a pomáhá slabším jedincům.⁷³ „V bibli není milosrdenství planým citem, ale skutečně hlubokým postojem, vědomým hledáním dobra v souladu s vnitřním pocitem povinnosti vůči druhému a tím věrnosti vůči sobě samému.“⁷⁴

Hospodin Bůh Izraele provádí spravedlnost na těch, kteří ho nenávidí, ale těm, kteří zachovávají jeho přikázání a milují ho, prokazuje své milosrdenství. Zároveň však jeho pomoc neztrácí ti, kteří odpadnou od jeho smlouvy, protože on je neustále připraven odpustit. Člověk se tedy nemůže dostat do situace, ve které by se nemohl odvolávat na Boží milosrdenství (výjimkou by byla pouze naprostá zatvrzelost v hříšném jednání).⁷⁵

⁷¹ V rámci překladů Žl 115,1 se můžeme setkat s velkou odlišností výrazů. Dalo by se říci, že co autor, to vlastní překlad. Např.: KRAUS, H. J., *Psalms 60–150: A Continental Commentary*, s. 376 – překládá jako „goodness“ (laskavost); ALLEN, L. C., *World Biblical Commentary: Psalms 101–150*, s. 106 – jako „loyal love“ (věrná láska); GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, s. 328 – jako „commitment“ (oddanost); DAHOOD, M., *Psalms III: 101–150*, s. 138 – jako „kindness“ (vlídnost) a *Jeruzalémská bible: Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou*, s. 1020 – jako „láska“ aj.

⁷² Srov. PÍPAL, B., *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*, s. 58.

⁷³ Srov. PRUDKÝ, M., „Hospodin, »bůh milostivý« & Izrael, lid »z Boží milosti«“; in *Milost podle Písma a starokřesťanských autorů*, Jihlava: Mlýn, 2004, s. 13–14.

⁷⁴ CAMBIER, J. – LÉON-DUFOUR, X., „Milosrdenství“, in *Slovník biblické teologie*, s. 223.

⁷⁵ Srov. SAKENFELD, K. D., „Love – Old Testament“, in *The Anchor Bible Dictionary: Volume 4*, New York: Doubleday, 1992, s. 379–380.

Hospodin pomáhá ve svém milosrdenství všem, kdo k němu v touze volají: „*Pomoz mi, můj Bože, Hospodine, podle svého milosrdenství mě zachraň.*“ (Žl 109,26) Na Hospodinově milosrdenství se zakládá jakákoliv naděje na záchranu.⁷⁶ S nadějí na Hospodinův zásah se odvolává na jeho milosrdenství i náš žalmista.

Nemluví však pouze o milosrdenství samotném, ale přidává k němu věrnost. Milosrdenství bývá ve Starém zákoně často spojováno s věrností (אֱמֶת – רַחֲמֵי) a toto spojení představuje v biblické hebrejštině určitou ustálenou formuli. „Věrnost“ zde zdvojuje výraz „milosrdenství“, aby zesílila jeho původní výpovědní hodnotu.⁷⁷ Pokud bychom hledali toto spojení (vyskytující se v těsné blízkosti a v rámci jednoho verše) ve SZ, našli bychom více jak 30 míst, z čehož téměř polovina výskytů je v žalmech.

Milosrdenství a věrnost může prokazovat i člověk, jak jsme o tom mluvili výše: „...*Až nám Hospodin vydá zemi, prokážeme ti milosrdenství a osvědčíme věrnost.*“ (Joz 2,14; podobně i Gn 47,29) Hospodin je však jako jediný tím, kdo prokazuje milosrdenství a věrnost ve vrchovaté míře: „*Ty však, Panovníku, jsi Bůh slitovný a milostivý, shovívavý, nejvyšší milosrdný, věrný.*“ (Žl 86,15) A také jako jediný nemá žádná omezení co do prostoru: „*Vždyť tvé milosrdenství nad nebe sahá, až do mraků tvoje věrnost.*“ (Žl 108,5) Ani co do času: „*Neboť se nad námi mohutně klene jeho milosrdenství. Hospodinova věrnost je věčná.*“ (Žl 117,2) Není tedy nepochopitelné, že naprostá většina míst, kde se mluví o milosrdenství a věrnosti, se vztahuje právě k Hospodinu, a že se o nich také mluví jako o božských attributech.⁷⁸

Prosba žalmisty, která začínala neobvyklým způsobem, je zakončena obratem zvláště v žalmech hojně užívaným. Prosbu podobného typu, která se obrací přímo na Hospodina a vrcholí prosbou o jeho milosrdenství a věrnost, máme například v žalmu 57:

Smiluj se nade mnou, Bože, smiluj se nade mnou, k tobě se utíká moje duše. Utíkám se do stínu tvých křídel, dokud nepomine zhoubné nebezpečí. Volám k Bohu Nejvyššímu, k Bohu, jenž za mě dokončí zápas. Sešle pomoc z nebe, zachrání mě, potupí toho, kdo po mně šlape. Bůh sešle své milosrdenství a věrnost. (Žl 57,2–4)

První verš žalmu 115 je tedy zakončen nadějným očekáváním Hospodinova zásahu. Nejen že Hospodin nedovolí, aby jeho slávu získal kdokoli jiný, ale zároveň pro své milosrdenství a věrnost nenechá trpět toho, kdo se k němu obrací s prosbou o pomoc.

⁷⁶ Srov. ALLEN, L. C., *World Biblical Commentary: Psalms 101–150*, s. 107.

⁷⁷ Srov. PRUDKÝ, M., „Hospodin, »bůh milostivý« & Izrael, lid »z Boží milosti«“, s. 15.

⁷⁸ Srov. DAHOOD, M., *Psalms III: 101–150*, s. 140.

4.1.3 Posměšná otázka: „Kdepak je jejich Bůh?“ (v. 2)

Kdybychom úplně oddělili první verš od zbytku žalmu, nemusel by ho někdo charakterizovat jako začátek prosby nebo naléhavé žádosti na Hospodina. Takto o něm můžeme mluvit zvláště, když vidíme verš následující. Ten začíná zvoláním „proč“ (לָמָּה),⁷⁹ které je v žalmech většinou spojeno s postojem protestu vůči dané situaci a také s naléhavou prosbou (např.: Žl 42,9 a 43,2).

Otázka, která zaznívá v druhé části verše, znamená, že buď ji národy Izraelitům už kladou, nebo je alespoň velká obava z toho, že by ji klást mohli v blízké době. Následující verše (vv. 3–8) však spíše hovoří pro první možnost.⁸⁰ S tímto posměchem se asi Izraelité museli potýkat často, když se žalmista pouští do protiútoků s takovou razancí. Nejde zde jen o vyličení nějaké situace, která by mohla někdy nastat. Těžko si lze představit, že by toto byla pouze nějaká teoretická poučka typu: „Když se ti budou ostatní národy vysmívat a ptát se posměšně po tvém Bohu, nedělej si starosti. Vždyť oni věří modlům, které si sami vyrobili...“

Zaměříme se ale více na posměšnou otázku po Bohu. Ona totiž zaznívá nejen v našem žalmu, ale i na jiných místech SZ. Například u proroka Joela (2,17): „...*Proč se má mezi národy říkat: Kde je jejich Bůh?*“ Ten, kdo klade Izraeli takovou otázku, má být přesvědčen o existenci jediného Boha jeho přímým zásahem: „*Má nepřítelkyně to uvidí a pokryje ji hanba. To je ta, která mi říká: Kde je Hospodin, tvůj Bůh? Na vlastní oči ji spatřím, až bude pošlapána jak bláto na ulicích.*“ (Mich 7,10)

V knize žalmů ji můžeme najít a to hned dvakrát v rámci 42. žalmu:

Slzy jsou chléb můj ve dne i v noci, když se mne každý den ptají: Kde je tvůj Bůh? (v. 4) Promlouvám k Bohu, své skále: Proč na mě zapomínáš, proč musím chodit zármutkem sklíčen v sevření nepřítelů? Smrtelnou ranou mým kostem jsou protivníci, kteří mě tupí, když se mě každý den ptají: Kde je tvůj Bůh? (vv. 10–11)

S malými odchylkami⁸¹ se vyskytuje v podobném znění v žalmu 79 (v. 10): „*Proč by měly pronárody říkat: Kde je ten jejich Bůh? Kéž by pronárody poznaly před naším zrakem pomstu za prolitou krev tvých služebníků.*“ Hospodin má zasáhnout takovým způsobem, aby radikálně změnil smýšlení okolních národů, které by se mu potom už neposmívaly, ale

⁷⁹ Také lze překládat: „nač“, „k čemu“ (srov. PÍPAL, B., *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*, s. 87).

⁸⁰ Srov. GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, s. 329.

⁸¹ V žalmu 115 je ke slovu „kdepak“ (לָמָּה) připojeno „nuže“, „přece“ (אֵיךְ), které v tomto žalmu chybí.

naopak by ho za jeho činy obdivovaly. Tak by si vydobyl slávu a tím proměnil smutek a nárek utlačovaných Izraelitů v radost: „*Tehdy naše ústa naplnil smích a náš jazyk plesal. Tehdy se říkalo mezi pronárody: Hospodin s nimi učinil velké věci.*“ (Žl 126,2)

Prosba na Hospodina v našem žalmu sice neobsahuje konkrétní přání na přímý Hospodinův zásah. Avšak v kontextu ostatních míst ve SZ můžeme vidět, co všechno je obsaženo v těchto krátkých verších, aniž by to muselo v našem žalmu explicitně zaznít. V prosbě žalmisty, která z počátku vypadala pouze jako oslava Božího jména, vidíme, že má mnohem širší záběr. Obsahuje tedy implicitně formulované přání po Hospodinově zásahu, který má poexilní Izraelity vyvýšit v očích okolních národů a tím jim zajistit lepší postavení. On totiž jako jediný má tu moc, proto se neodvolávají na své vlastní zásluhy, ale na jeho milosrdenství a věrnost, na jejichž základě jim má pomoci.⁸²

4.2 Všemohoucí Hospodin a bezmocné modly (vv. 3–8)

V této druhé části žalmu si budeme všimnat především rozdílnosti mezi Hospodinem a modlami, na kterou se poukazuje téměř v každém verši. V rámci tohoto tématu stojí za povšimnutí otázka sídla a stvořitelské moci Hospodina, která je v protikladu vůči bezmocným modlám (v. 3). Na ni navážeme krátkým exkurzem o modloslužbě, podíváme se na rozdíl v původu model a Hospodina, s čímž také úzce souvisí posměch proroků.

Dále se budeme věnovat modlám z hlediska jejich neschopnosti použít jakýkoliv orgán či část těla, kterou mají, a Hospodinu, který má naprostou svobodu (v. 3). Skončíme podobností mezi ctitelem a jeho Bohem či bůžkem a otázkou vkládání důvěry (v. 8).

4.2.1 Nebesa jako sídlo Hospodina (v. 3a)

Třetí verš našeho žalmu „je hymnickým vyznáním, které vysvětluje svrchovanost a nezávislost Boha Izraele na světě“.⁸³ Žalmista zde obhájí existenci Boha tím, že se snaží vyvrátit chápání okolních národů, které spojovaly úspěch národa s existencí jeho boha.

⁸² Zajímavé je užití této otázky jako dovolávání se Boha při konání zázraku, jak to udělal Eliša: „Vzal Eliášův plášť, který z něho spadl, udeřil jím do vody a zvolal: Kde je Hospodin, Bůh Eliášův, i on sám? Když udeřil do vody, rozestoupila se a Eliša přešel.“ (2 Král 2,14)

⁸³ KRAUS, H. J., *Psalms 60–150: A Continental Commentary*, s. 380.: „Verse 3 is a hymnic confession which set forth the world sovereignty and independence of the God of Israel.“

Bůh je naprosto svobodný a jeho jednání není nijak determinované jednáním lidí. On nemá žádnou povinnost zasahovat do pletek národů jen proto, aby tím dokázal svou existenci.

Hospodin sídlí na nebesích (שָׁמַיִם), ale není jimi ohraničen. On přesahuje nejen je,⁸⁴ ale i všechno lidské dění (je transcendentní). Nebesa už jen svou rozlehlostí odkazují na svrchovanost a neomezenost Boha.⁸⁵ To, že je Bůh na nebesích však zároveň neznamená, že by byl člověku vzdálen a držel si od něj „bezpečný“ odstup. On je mu naopak velmi blízký, ale není zmanipulovatelný. Člověk, ani nic stvořeného, nemůže nijak limitovat Boha v jeho jednání. „Bůh Izraele, Bůh spásy, přebývá v nebi a tam se tedy nachází jeho pravda, milost a věrnost.“⁸⁶ Hospodin sídlí na nebesích a jako nejvyšší autorita vládne nad celou zemí naprosto svobodně.⁸⁷ „Jeho svrchovaná vůle prostě rozhoduje všude a o všem.“⁸⁸

Opravdový Izraelita dbalý Mojžíšova zákona věřil v Hospodinovu všemohoucnost a jedinečnost: „*Proto poznej dnes a vezmi si k srdci, že Hospodin je Bůh nahoře na nebesích i dole na zemi; žádný jiný není.*“ (Dt 4,39) A uvědomoval si, že není místo, kde by existoval někdo podobný jako Hospodin: „*Hospodine, Bože Izraele, není Boha tobě podobného nahoře na nebi ani dole na zemi.*“ (1 Král 8,23; podobně 2 Kron 6,14) Hospodinova moc je neomezená (s nikým se o ni nedělí), on kraluje nade vším: „*Hospodine, tvá je velikost a bohatýrská síla, skvělost, stálost a velebnost, všechno, co je na nebi a na zemi, je tvé. Hospodine, tvé je království, ty jsi vyvýšen nade vším jako hlava.*“ (1 Kron 29,11) Na nebesích si Hospodin buduje svůj příbytek: „*On buduje stupně svého domu na nebesích, nad zemí zakládá svou klenbu.*“ (Am 9,6) Nebesa jsou místem jeho královského trůnu: „*Hospodin si postavil trůn na nebesích, všemu vládne svou královskou mocí.*“ (Žl 103,19; podobně Žl 2,4 a 11,4) Proto právě k nebi pozvedají oči ti, kdo v Hospodina důvěřují a hledají ho celým svým srdcem: „*Pozvedám své oči k tobě, jenž v nebesích trůníš.*“ (Žl 123,1; podobně Pláč 3,41)

Ještě než se dostaneme k druhé části verše, je třeba více se zmínit o textové odlišnosti, kterou nalezneme v LXX. Při překladu žalmu jsme narazili na vloženou větu, která se nachází mezi v. 3a a 3b, a která zní: ὁ ὢν ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐν τῇ γῇ – nahoře na nebesích a [dole] na zemi.

⁸⁴ „Ale může Bůh opravdu sídlit na zemi, když nebesa, ba ani nebesa nebes tě nemohou pojmout, natož tento dům, který jsem vybudoval?“ (1 Král 8,27)

⁸⁵ Srov. BROYLES, C., *Psalms*, s. 430; MCCANN, J. C., „The Book of Psalms“, in *The New Interpreter's Bible: Volume IV*, s. 1145; FENASSE, J. – GUILLET, J., „Nebe“, s. 265.

⁸⁶ FENASSE, J. – GUILLET, J., „Nebe“, in *Slovník biblické teologie*, s. 265.

⁸⁷ Srov. GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, s. 329.

⁸⁸ *Starý zákon – Žalmy*, s. 435.

Tato celá druhá část našeho žalmu (vv. 3–8) velice dobře koresponduje s žalmem 135. Proto se lze také oprávněně domnívat, že by zde toto paralelní místo mohlo hrát určitou roli.⁸⁹ Zní totiž takto: „*Všechno, co Hospodin chce, to činí na nebesích i na zemi, v mořích i ve všech propastných tůních.*“ (Žl 135,6)

Druhým důvodem vložení může být prostá konkretizace. Když bychom porovnali řecký a hebrejský text našeho žalmu, našli bychom minimálně tři místa, kde LXX konkretizuje hebrejský výraz. První z nich je právě v tomto třetím verši, kde vložená věta – nahoře na nebesích a [dole] na zemi – konkretizuje hebrejské כָּל (řecké πάντα – všechno). Hospodin tedy stvořil všechno, co je nahoře na nebesích i dole na zemi. Neexistuje nic, co by nepocházelo od něj. Druhé místo je v následujícím verši, kde LXX konkretizuje hebrejské zájmeno „jejich“ (עֲצִיבֵיהֶם – jejich modly) a překládá ho jako „národy“ (τὰ ἔθωλα τῶν ἔθνων – modly národů). Poslední místo je v samotném závěru žalmu ve v. 18, kde LXX konkretizuje hebrejské „my“ (אֲנִינִי) jako „my živí“ (ἡμεῖς οἱ ζῶντες).⁹⁰

Je tedy možné, že ve vložení věty mezi v. 3a a 3b, hraje určitou roli šestý verš 135. žalmu a také snaha konkretizovat některá hebrejská slova, se kterou se v řeckém překladu našeho žalmu setkáváme na více místech.

4.2.2 Hospodinova stvořitelská činnost (v. 3b)

Pro výklad druhé části třetího verše je důležité povšimnout si slovesa „dělat“ (עָשָׂה). Hospodin je zde postaven do jasného protikladu vůči modlům, o kterých bude žalmista mluvit v následujících verších. On totiž na rozdíl od nich stvořil všechno a má moc činit všechno, jak o tom svědčí i další místa ve SZ.⁹¹ Jeho stvořitelská činnost začíná u nebe a země: „*Všechna božstva národů jsou bůžci, ale Hospodin učinil nebe.*“ (Žl 96,5; 1 Kron 16,26) „*Hospodine zástupů, Bože Izraele, který sídlíš nad cheruby, ty sám jsi Bůh nade všemi královstvími země. Ty jsi učinil nebesa i zemi.*“ (2 Král 19,15; Iz 37,16) On stvořil vše živé, zvířata i člověka. Neexistuje bytost, která by neměla původ od něj: „*Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil.*“ (Gn 1,27)

⁸⁹ Srov. ALLEN, L. C., *World Biblical Commentary: Psalms 101–150*, s. 107.

⁹⁰ Srov. SEILER, S., „Psalm 113 [114; 115]“, in *Septuaginta deutsch: Erläuterungen und Kommentare zum griechischen Alten Testament: Band II, Psalmen bis Daniel*, Stuttgart: Bibelgesellschaft, 2011, s. 1821.

⁹¹ Srov. MCCANN, J. C., „The Book of Psalms“, s. 1145.

Hospodinovo stvořitelské dílo je dokonalé a těžko k němu lze něco přidávat nebo z něj ubírat. Není nikdo, kdo by ho mohl „vylepšit“. Žádní bůžkové ani žádný člověk. „Poznal jsem, že vše, co činí Bůh, zůstává navěky; nic k tomu nelze přidat ani z toho ubrat.“ (Kaz 3,14a) Jeho dílo je zároveň ve své dokonalosti skryto lidskému rozumu, protože ho přesahuje. Nikdy ho člověk nemůže zcela a bezezbytku pochopit: „Jako nevíš, jaká je cesta větru, jak v životě těhotné vznikají kosti, tak neznáš dílo Boha, který to všechno koná.“ (Kaz 11,5) Hospodin jako jediný koná vše v naprosté svobodě, činí tedy všechno, co chce a co se mu líbí: „Moje rozhodnutí platí a co se mi líbí, uskutečním (עשה).“ (Iz 46,10b)

Žalmista ještě před tím, než se pustí do posměchu modlám, představuje svého Boha jako toho, který má moc učinit naprosto všechno. On stvořil všechno, nad vším vládne a nic ho nemůže v jeho rozhodování omezovat. K takovému Bohu se má člověk obracet ve své tísní a ne k nějakým modlám, které jsou naprosto bezmocné, jak uvidíme níže.

Exkurz: O modloslužbě – terminologie

Biblický požadavek zavazoval všechny Izraelity k monoteismu – k uctívání jediného Boha. Izraelité však žili vedle národů, které uctívaly různá božstva všech možných podob (ať už antropomorfní – podobné člověku nebo teriomorfní – podobné zvířatům) a často se tak nechávali svádět od čistého monoteismu.⁹² Jejich nemalou zkušenost s různými bůžky a modlami dosvědčuje bohatost výrazů, které pro ně užívají.⁹³ Ve Starém zákoně nalezneme osm výrazů, které se týkají modloslužby. Každý z nich má svoji drobnou významovou odlišnost, avšak některé se občas zaměňují jakožto synonyma:

- A. עֲצָב – „modlářské stvůry“.⁹⁴ Toto označení v plurálu se vyskytuje v našem žalmu.
- B. תְּרָפִים – neboli „domácí bůžkové“,⁹⁵ se kterými se setkáváme již v knize Genesis (31,19), kde je Ráchel schovává v sedle. Byli to tedy malí vyřezávaní bůžkové, kteří reprezentovali domácí božstva.
- C. צֶלֶם – slovo, které se užívá pro „obraz“, „obrazec“ nebo „přelud“.⁹⁶ Například v druhé knize Kronik (23,17) je užito pro označení sochy Baala.

⁹² Srov. LAUGHLIN, J. C. H., „Idol“, in *The New Interpreter's Dictionary of the Bible: Volume 2*, s. 8.

⁹³ Srov. CURTIS, E. M., „Idol, Idolatry“, in *The Anchor Bible Dictionary: Volume 3*, s. 376.

⁹⁴ Srov. *ibid.*, s. 130.

⁹⁵ Srov. PÍPAL, B., *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*, s. 188.

⁹⁶ Srov. *ibid.*, s. 145.

- D. פֶּסֶל – označuje „tesanou modlu“ nebo „posvátný obraz“,⁹⁷ které jsou vyrobené ze dřeva, kamene nebo železa.
- E. גִּלּוּל – „hnusná modla“,⁹⁸ termín, kterého často užívá Ezechiel (např. 6,4).
- F. סִמָּל – „socha“ nebo „zobrazení boha“.⁹⁹ Výraz, který byl užit např. pro modlu Ašery (2 Král 21, 7).
- G. צִיר – „modlářský výtvar“ (Iz 45,16).
- H. שִׁקְוִיָּה – „ohyzdná modla“¹⁰⁰ – užit např. v Dan 12,11.¹⁰¹

Vidíme tedy, že výrazová bohatost pro modloslužbu a modly obecně i zkušenost s nimi je u Izraelitů veliká. Však z biblického vyprávění Izraelité dobře věděli, že už samotný praotec Abrahám se při svém povolání musel odklonit od služby jiným bohům a vydal se následovat Hospodina (srov. Joz 24,2n).¹⁰² Stejně tak Mojžíšovo povolání k tomu, aby vyvedl lid z egyptského otroctví, přišlo do světa, ve kterém „vládlo“ mnoho bohů. Proto se ptá Hospodina na jméno, aby mohl oznámit lidu, který že to z bohů je chce vysvobodit.¹⁰³ „Řekni Izraelcům toto: Posílá mě k vám Hospodin, Bůh vašich otců, Bůh Abrahámův, Bůh Izákův a Bůh Jákobův. To je navěky mé jméno, jím si mě budou připomínat od pokolení do pokolení.“ (Ex 3,15)

Od uctívání božstev se nemusel odvrátit jenom Abrahám, když si ho Hospodin vyvolil za praotce svého národa. Odklon od božstev a příklon k jedinému a pravému Bohu nebyl pouze jednorázovou záležitostí (kterou za všechny udělal už Abrahám a od té doby by se s tímto nemuseli Izraelité potýkat), ale každodenním požadavkem, kdy se Izrael musel znovu a znovu pro svého Boha rozhodovat.¹⁰⁴ Problémy s modloslužbou provázely Izrael napříč jeho celými dějinami.¹⁰⁵ Ať už to bylo uctívání jiných bohů, uctívání model nebo uctívání Hospodina za pomoci model (na tyto nevěrnosti často upozorňují a kritizují je proroci). Snad jediným obdobím, o kterém by se dalo říci, že v něm Izrael měl nejmenší problémy s modloslužbou, byla doba po babylónském vyhnanství.¹⁰⁶ Doba, ze které

⁹⁷ Srov. *ibid.*, s. 138.

⁹⁸ Srov. *ibid.*, s. 36.

⁹⁹ Srov. *ibid.*, s. 119.

¹⁰⁰ Srov. *ibid.*, s. 182.

¹⁰¹ Srov. LAUGHLIN, J. C. H., „Idol“, s. 8–9.

¹⁰² Srov. WİENER, C., „Modly“, in *Slovník biblické teologie*, s. 237.

¹⁰³ Srov. RATZINGER, J., *Ježíš Nazaretský*, Brno: Barrister & Principal, 2011, s. 106.

¹⁰⁴ Srov. WİENER, C., „Modly“, s. 237.

¹⁰⁵ Srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, Praha: Kalich, 1956, s. 440.

¹⁰⁶ Srov. CURTIS, E. M., „Idol, Idolatry“, s. 379.

s největší pravděpodobností pochází náš žalm i posměšné texty proti modlám, které nalezneme např. u Deutero-Izaiáše (srov. Iz 40,18–24; 44,9–20; 46,6–7). V této době se už Izraelité netřesou hrůzou před mocí model, ale s odvoláním na jediného a pravého Boha se jim vysmívají.

4.2.3 Modly jako dílo lidské ruky (v. 4)

Biblický požadavek přísného zákazu zobrazení si Boha (srov. Dt 5,8), byl v oblasti Blízkého východu zcela unikátní.¹⁰⁷ Není tedy tolik nepochopitelné, že se Izraelité v dějinách tomuto zákazu zpronevěřovali a nechávali se tak svádět okolními národy, pro které byly modly něčím naprosto samozřejmým.

Dobрым příkladem určitého modlářského smýšlení Izraelitů o Hospodinu je událost z boje mezi Izraelity a Pelištejci, zachycená v první knize Samuelově (srov. kapitoly 4–6). Zde po neúspěchu v bitvě berou Izraelité do boje archu, která jim má zaručit přítomnost Hospodina a tedy i jasné vítězství, jako tomu bylo při dobývání Jericha (srov. Joz 6,6–7.11–13). Hospodin zde ale dává jasně najevo, že jeho rozhodování je naprosto svobodné a nezmanipulovatelné, takže Izraelité prohrávají a ztrácí i archu.¹⁰⁸ Hospodin tím ukazuje jasný rozdíl mezi ním a modlami pohanů (takto konkretizuje na tomto místě hebrejské מַצֵּבֹת – jejich modly – LXX), které nemohou být svobodné, protože je vyrobili lidé a ti s nimi mohou zacházet, jak se jim zlíbí.

Když náš žalmista mluví o díle lidské ruky, neodkazuje tím jen na svobodu, kterou modly nemají, ale také na neschopnost jakkoliv pomoci těm, kdo prosí o pomoc, na což poukazují především proroci. Jak by mohl člověku pomoci kus dřeva? „*To, čím se řídí národy, je pouhý přelud, dřevo poražené v lese, výrobek přitesaný řemeslnou rukou.*“ (Jer 10,3) I když je potažený stříbrem nebo zlatem, pořád je to jenom kus neživého materiálu.¹⁰⁹ „*Běda tomu, kdo říká dřevu: Procitni, kdo říká němému kameni: Vzbud' se. Něco takového má být učitelem? I když je to potaženo zlatem a stříbrem, nemá to žádného ducha.*“ (Hab 2,19; podobně i Jer 51,17)

Proroci se svým posměchem jakoby snaží z model seškrábat zlato a vše, co je na nich podle lidského zdání krásné, aby tak odkryli obyčejné dřevo, které se nijak neliší od

¹⁰⁷ Srov. ALLEN, L. C., *World Biblical Commentary: Psalms 101–150*, s. 110.

¹⁰⁸ Srov. CURTIS, E. M., „Idol, Idolatry“, s. 379; BENEŠ, J., „Zajatá Boží schrána působí spoušť“, in *Obtížné oddíly Předních proroků*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2013, s. 100.

¹⁰⁹ Srov. *Starý zákon – Žalmy*, s. 435–436; SEDLÁČEK, J., *Výklad posvátných žalmů*, II., s. 909.

toho, které se užívá na podpal. Takto až satiricky formulované narážky najdeme u Deutero-Izaiáše:

Pro člověka je to na topení, něco z toho vezme a ohřeje se. Bud' zatopí a upeče chleba, nebo zhotoví boha a klaní se mu, udělá z toho modlu a hrbí se před ní. Polovinu spálí pod masem, které bude jíst, upeče pečeni a nasytí se. [...] Z toho, co zůstalo, si udělá boha, modlu, před kterou se hrbí a již se klaní a k níž se modlí a žadoní: Vysvobod' mě, jsi přece můj bůh! (Iz 44,15–17)

Kdo se tedy klaní modlám, jedná proti „zdravému rozumu“, ale kvůli své zaslepenosti si to nedokáže připustit.¹¹⁰ Izraelitům však musí být pro vždy jasné, že vyrobený bůh nemůže mít nikdy žádnou moc. Vždyť je to pouze dílo lidských rukou a ne Bůh: „Najmou si zlatníka, aby jim udělal boha, a pak se hrbí a klanějí.“ (Iz 46,6; podobně i Iz 44,12–13) Boha si člověk nemůže vyrobit. To už potom není žádný bůh, ale jen obyčejná modla: „Kdo si boha vyrábí, jen modlu si odlévá; nebude z toho mít žádný prospěch.“ (Iz 44,10)

Jako určitý biblický příklad správného nasazení se v boji proti modlám, bychom mohli v závěru výkladu tohoto verše uvést proroka Eliáše: Ten se nebojí riskovat svůj vlastní život a vyzývá proroky Baala a bohyně Ašery, aby dokázali existenci svých bohů. Nepřestává nikdy věřit, že jediným a pravým Bohem je Hospodin (srov. Iz 43,10), a proto se může klidně posmívat: „Volejte co nejhlasitěji, vždyť je to bůh! Třeba je zamyšlen nebo má nucení anebo odcestoval. Snad spí, ať se probudí!“ (1 Král 18,27) A i když se jeho protivníci snaží sebevíc, vůbec ničeho nedosahují, na rozdíl od Eliáše, který si je natolik jistý úspěchem, že polije oltář vodou, aby vyloučil jakoukoli možnost zapálit oběť bez Hospodinova přičinění.¹¹¹

Pokušení upadnout do nějakého druhu modloslužby provázelo Izrael napříč jeho dějinami. Ať už ale upadali do těchto pokušení více či méně, nikdy zcela neodpadli od Hospodina, který zůstal vždy věrný i přes jejich nevěrnosti.

V pozadí posměšných veršů našeho žalmu, kterými se i dále budeme zabývat, můžeme vidět satirický posměch proroků, kteří modloslužbu považují za něco, co jde naprosto proti „zdravému rozumu“. Protože člověk si Boha nemůže nikdy vyrobit, i kdyby byl sebezručnější.

¹¹⁰ Srov. KRAUS, H. J., *Psalms 60–150: A Continental Commentary*, s. 380; GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, s. 330.

¹¹¹ Srov. WIENER, C., „Modly“, s. 238; CURTIS, E. M., „Idol, Idolatry“, s. 380.

4.2.4 Podobnost neznamená totožnost (vv. 5–6)

V těchto verších se dostáváme přímo k jádru samotného výsměchu modlám. Žalmista zde obrací původní výsměch národů vůči Hospodinu (v. 2) proti modlám, kterými se tyto národy zaštiťovaly. Dalo by se to charakterizovat touto slovní hříčkou – vysmívá se jejich výsměchu.¹¹²

Základním rozdílem mezi modlami a Hospodinem není to, že jedni mají určité části těla a orgány, které druzí nemají. Už ze samotného textu žalmu je zřejmé, že modly mají ústa, oči, uši, nos, ruce, nohy a hrdlo stejně jako člověk nebo v přeneseném slova významu Hospodin (on vidí, slyší,... jak si řekneme níže). Rozdíl je ale v tom, že je nemohou používat. Na první pohled to sice jsou oči, ale zároveň nejsou, protože neslouží k vidění. A tak bychom mohli pokračovat u všech zmíněných částí těla. U model je tedy pouze jakási podobnost, na jejímž základě se ale nelze domnívat, že se jedná o ty samé orgány a části těla, které má člověk a kterých v přeneseném slova významu užívá i Hospodin.¹¹³

„Pohané sice nepokládali dřevěné, kamenné a kovové sochy za bohy, viděli v nich jen symboly zemských a nebeských božstev.“¹¹⁴ Tato božstva ale pro ně nebyla pouhým výmyslem, vždyť byli svědky jejich konání. Na vlastní uši přece slyšeli, jak k nim promlouvala skrze různé věštce a „proroky“ a zároveň tak ovlivňovala chod lidských dějin.¹¹⁵ Izraelité ale toto všechno mohou s jistotou popřít, protože je ujistil samotný Hospodin, když jim řekl: „*Přede mnou nebyl vytvořen Bůh a nebude ani po mně.*“ (Iz 43,10b) Biblický člověk věří, že Hospodin se nedělí s nikým o vládu nad světem a pokud si to pohané namlouvají, není to nic jiného než výplod jejich fantazie. Žádná božstva, která by modly na zemi zastupovaly, neexistují. Modly zastupují a představují jen samy sebe. A jakožto kusy neživého materiálu si na rozdíl od živého Hospodina nezaslouží nic jiného než posměch.¹¹⁶

V protikladu vůči modlám stojí Hospodin, který má možnost užívat všech výše zmíněných orgánů a částí těla, jak o tom svědčí mnohá místa ve SZ. Bůh Izraele „mluví“: „...*slovu tvých rtů věren vyvaroval jsem se stezek rozvratníka.*“ (Žl 17,4) Mluví nejen skrze proroky, ale i přímo. „*Bůh sám, Bůh Hospodin promluvil a volá zemi od slunce východu až*

¹¹² Srov. BROYLES, C., *Psalms*, s. 433.

¹¹³ Srov. GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, s. 331.

¹¹⁴ *Starý zákon – Žalmy*, s. 435.

¹¹⁵ Srov. KRAUS, H. J., *Psalms 60–150: A Continental Commentary*, s. 380.

¹¹⁶ Srov. *Starý zákon – Žalmy*, s. 435; HRBATA, J., *Písň království*, II., Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1996, s. 520.

po západ.“ (Žl 50,1) Ve SZ najdeme bezpočet míst, kde mluví Hospodin, což ho staví do jasného protikladu vůči mlčícím modlám.

Hospodin se také „dívá“ na lidi: „*Hospodin se dívá z nebe, vidí všechny lidské syny.*“ (Žl 33,13; podobně i Žl 14,2) Není na světě nic, co by zůstalo skryto jeho zraku: „*Může se někdo skrýt ve skryších a já ho neuvidím? je výrok Hospodinův. Nenaplní snad nebe i zemi? je výrok Hospodinův.*“ (Jer 23,24) A pokud se Hospodin dívá, nedívá se stejně jako člověk, vidí totiž do srdce každého člověka: „*Hospodine zástupů, který zkoumáš spravedlivého, ty vidíš do ledví i do srdce...*“ (Jer 20,12)

Hospodin na rozdíl od model nejen „vidí“, ale zároveň i „slyší“, takže se k němu může každý obracet s prosbou v naději na vyslyšení: „*Nakloň, Hospodine, své ucho a slyš, otevři, Hospodine, své oči a viz!*“ (Iz 37,17) „*Hospodine, ty vidíš a nejsi hluchý, Panovníku, nebud' mi vzdálen!*“ (Žl 35,22) Modly však jsou hluché ke každé prosbě.

Modly také na rozdíl od Hospodina nemohou „cítit“ libou vůni obětních darů: „*Noe pak vybudoval Hospodinu oltář a vzal ze všech čistých dobytčat i ze všeho čistého ptactva a zapálil na tom oltáři oběti zápalné. I ucítil Hospodin libou vůni...*“ (Gn 8,20–21)

Nemohou ani „zasahovat svou rukou“ do dějin světa jako Hospodin, když vyváděl svůj lid z Egypta: „*Pamatujte na tento den, kdy jste vyšli z Egypta, z domu otroctví. Hospodin vás odtud vyvedl pevnou rukou.*“ (Ex 13,3) A také když trestal jejich nepřátele: „*Hospodinova ruka těžce dolehla na Ašdódany a způsobila mezi nimi spoušť. Ranila je nádory, Ašdód i jeho území.*“ (1 Sam 5,4)

Hospodin také „chodí“ se svým lidem a provází ho na všech jeho cestách. Není místo, kam by nemohl Hospodin přijít: „*I když půjdu roklí šeré smrti, nebudu se bát ničeho zlého, vždyť se mnou jsi ty.*“ (Žl 23,4)

Vidíme tu zřejmý rozdíl mezi Hospodinem a modlami, jak ho také chápal biblický člověk. Hospodin je pro něj Bohem, který může „promlouvat“ k svému lidu, „vidí“, co jeho lid dělá, „slyší“ jeho modlitby, „cítí“ vůni jeho obětí, „drží nad ním svoji ochrannou ruku“ a „chodí“ s ním po všech jeho cestách.¹¹⁷ Modly však jsou stejně němé, slepé, hluché, nemohoucí, nicotné a směšné jako celá pohanská víra.¹¹⁸

¹¹⁷ GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, s. 331.

¹¹⁸ Srov. *Starý zákon – Žalmy*, s. 435.

4.2.5 Co znamená spojení „vydávat hrdlem hlas“ (v. 7)

Když jsme se zaobírali různými částmi a orgány těla, které modly nemohou používat, nevěnovali jsme žádnou pozornost hrdlu, které se vyskytuje v úplném závěru sedmého verše. Na první pohled by se totiž mohlo zdát, že žalmista zde nemluví o ničem novém, ale že pouze odkazuje zpět k pátému verši, který má podobné téma (konkrétně v. 5a). Tak by tedy verše 5a a 7c tvořily jakési ohraničení této části žalmu.

Pro pochopení širšího významu verše 7c, je ale třeba zaměřit se na sloveso **הנה**,¹¹⁹ které má širší význam než piel slovesa **דבר** (překládaný ve v. 5a jako „mluvit“). Náš překlad slovesa **הנה** jako „vydávat hlas“,¹²⁰ zde spíše navádí k užšímu výkladu, tedy že se i v tomto verši jedná pouze o neschopnost mluvení. Proto je možná lepší překlad „vydávat zvuk“, který více vystihuje širší význam slovesa **הנה**.¹²¹

Nejde tu totiž jen o neschopnost mluvit, ale celkově o neschopnost jakkoliv používat hrdlo i k těm nejzákladnějším emocionálním projevům. Žalmista takto staví modly i pod němého člověka (možná i zvířata), který sice nemluví, ale určité zvuky vydávat může.¹²² Zajímavý je také názor, že se oním zvukem myslí zvuk dýchání, na který se naráží v žalmu 135 (v. 17): „...v jejich ústech není dechu.“ Tímto by se zde implicitně mohlo odkazovat na fakt, že modly jsou mrtvé jako cokoliv, co nedýchá.¹²³

Izraelita musí mít vždy na paměti nesmírný rozdíl mezi živým Bohem a mrtvými modlami. Hospodin vyžaduje naprostou věrnost. Záleží však na člověku, komu chce sloužit. Jestli pravému a jedinému Bohu, nebo kusu neživého materiálu. Pokud se totiž Izraelita od Boha odkloní, vyplní se varování, které zaznívá ve čtvrté kapitole Deuteronomia a vrcholí těmito slovy:

Hospodin vás rozptýlí mezi kdejaký lid, že z vás v pronároděch, kam vás Hospodin zavede, zbude jen malý počet. Tam budete sloužit bohům vyrobeným lidskýma rukama, bohům ze dřeva a z kamene, kteří nevidí a neslyší, nejedí a nečichají. (Dt 4,27–28)

¹¹⁹ Možnost přeložit také jako: „broukat si“, „kňučet“, „polohlasně číst“ nebo „lkát“ (srov. PÍPAL, B., *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*, s. 43).

¹²⁰ Stejně překládá i BOGNER, V., *Žalmy*, s. 317.

¹²¹ Např.: ALLEN, L. C., *World Biblical Commentary: Psalms 101–150*, s. 106 – překládá jako „produce a sound“ (tvořit zvuk); GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, s. 326 – jako „make a sound“ (udělat zvuk); DAHOOD, M., *Psalms III: 101–150*, s. 138 – jako „emit a sound“ (vydávat zvuk – stejně překládá i KRAUS, H. J., *Psalms 60–150: A Continental Commentary*, s. 376) aj.

¹²² Srov. DAHOOD, M., *Psalms III: 101–150*, s. 140–141.

¹²³ Srov. GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, s. 331.

4.2.6 Jaké božstvo, takový ctitel (v. 8)

Poslední verš druhé části našeho žalmu, se vrací opět k poukazu na rozdíl mezi Hospodinovou stvořitelskou činností (v. 3b) a tvůrčí činností člověka, který vyrábí modly (v. 4b), když je zde opět použito sloveso „dělat“ (עָשָׂה). Toto sloveso tvoří jakési ohraničení této části žalmu, jak jsme se o tom zmínili už při jeho rozdělení.

Neustále se vrací téma nepřekonatelného rozdílu mezi Hospodinem a modlami. „Živý, osobní, nekonečný Bůh nepotřebuje nikoho a ničeho“¹²⁴ ke své existenci. Není nijak na člověku závislý, všechno koná ze své svobodné vůle a lásky. Naproti tomu modly jsou zcela závislé na člověku, protože bez jeho práce by nevznikly.¹²⁵

Bůh na počátku stvořil člověka jako svůj obraz (srov. Gn 1,26), ale dal mu také svobodnou vůli rozhodnout se, jestli ho přijme za svého stvořitele a bude uctívat pouze a výhradně jenom jej. Anebo jestli toto všechno popře, odvrátí se od svého stvořitele a bude ctít různé modly a bůžky.

Žalmista v tomto verši sleduje jasnou biblickou linii: „jaké božstvo, takový ctitel.“¹²⁶ Kdo tedy ctí Hospodina, rozvíjí v sobě stále více jeho obraz. A tím, že se připodobňuje tomu, kterého ctí, může neustále dorůstat k Boží dokonalosti. Kdo však ctí modly a jim se klaní, popírá v sobě Boží obraz a snižuje se na stejnou úroveň, na které jsou modly. Nestává se tak stále více dokonalým, ale omezeným, tupým, němým a nábožensky neplodným.¹²⁷ Ten, kdo vyrábí modly je pak naprosto k ničemu stejně jako jeho modly: „*Výrobci model jsou všichni k ničemu; modly, které mají za žádoucí, jim nijak neprospějí. Jejich svědkové, ti nic nevidí a nic nevědí, jsou jen pro ostudu.*“ (Iz 44,9) Jediné, čeho tím dosáhne, je to, že se jim zcela připodobní: „*...chodili za modlářským přeludem a přeludem se stali...*“ (2 Král 17,15; Jer 2,5) a stejně jako modly dosáhne pouze hanby: „*Budou zahanbeni všichni, kteří slouží modlům, kdo se chlubí svými bůžky; jemu se všichni bohové klanějí.*“ (Žl 97,7) „*Všechny je poleje stud a hanba, společně odtáhnou zahanbeni ti, kdo zhotovují modlářské výtvary.*“ (Iz 45,16) Naproti tomu Izrael čeká opačný osud: „*Izrael je spasen Hospodinem spásou věčnou. Stydět a hanbit se nebudete navěky, nikdy.*“ (Iz 45,17)

¹²⁴ HRBATA, J., *Písň království*, II., s. 522.

¹²⁵ Srov. DAHOOD, M., *Psalms III: 101–150*, s. 141.

¹²⁶ *Starý zákon – Žalmy*, s. 436.

¹²⁷ Srov. DAHOOD, M., *Psalms III: 101–150*, s. 141; *Starý zákon – Žalmy*, s. 436.

Ještě se na chvíli zastavme u možnosti překladu, která může otevírat trochu jiný výklad. Sloveso „být“ (הָיָה), by se totiž mohlo překládat jako *jusiv*,¹²⁸ a potom by verš 8a zněl: „Jako ony ať jsou ti, kdo je dělají...“ Už by tu tedy nešlo jen o pouhé konstatování, ale o přání, ve kterém lze vidět známky zlořečení a kletby.¹²⁹ Avšak tato možnost překladu vůbec nemusí posilovat výpověď verše, ale právě naopak ji může oslabovat. U konstatování se totiž automaticky počítá s tím, že výrobci model se už samotnou činností stávají stejnými jako jejich výrobky. Kdežto u volitivní formy tato automaticnost není.¹³⁰

4.2.7 Důvěra v modly jako nedůvěra v Hospodina (v. 8)

Aby člověk mohl obstát ve všem, co ho v životě potká, musí mít nějakou oporu, která mu to zajistí. Touto oporou, v kterou má důvěřovat (בטח), je pouze Hospodin: „*Kdo doufají v Hospodina, jsou jak hora Sijón: nepohne se, strmí věčně.*“ (Žl 125,1) Bůh je oporou člověka v bojích proti nepřátelům: „*V tebe doufám, Bože můj, kéž nejsem zahanben, ať nade mnou moji nepřátelé nejásají.*“ (Žl 25,2) „...*úpěli v boji k Bohu a on jejich prosby přijal, protože v něho doufali.*“ (1 Kron 5,20)

Už od počátku biblických dějin se však s člověkem táhne nedůvěra v Hospodina. Adam nevěřil jeho slovu a nechal se svést hadem (srov. Gn 2,17). Později sice povstal Abrahám, který původní bezvýhradnou důvěru s Bohem obnovil, když byl ochoten obětovat svého syna (srov. Gn 22,8–14), ale Izraelité od ní zanedlouho upustili, když zakusili útrapy spojené s putováním po poušti. Zpronevěřování se důvěře v Hospodina se potom vine dějinami Izraele jako červená niť. Skládají svou naději v modly a nicotné bůžky: „*Doufají v nicotu a šalebně mluví, plodí trápení a rodí ničemnosti.*“ (Iz 59,4b) Dále v bohatství: „*Kdo doufá ve své bohatství, padne, kdežto spravedliví budou rašit jako listí.*“ (Př 11,28) Anebo v člověka a mocné tohoto světa. Žalmista ale v tomto mluví jasně: „*Lépe utíkat se k Hospodinu, než doufat v člověka. Lépe utíkat se k Hospodinu, než doufat v knížata.*“ (Žl 118,8–9) Každý, kdo totiž spoléhá na člověka a ne na Boha, je prokletý: „*Proklet buď muž, který doufá v člověka, opírá se o pouhé tělo a srdcem se odvrací od Hospodina.*“

¹²⁸ Takový překlad volí např.: LXX, Vg, ALLEN, L. C., *World Biblical Commentary: Psalms 101–150*, s. 106; KRAUS, H. J., *Psalms 60–150: A Continental Commentary*, s. 376; HRBATA, J., *Písň království*, II., s. 519; SEDLÁČEK, J., *Výklad posvátných žalmů*, II., s. 908 aj.

¹²⁹ Srov. KRAUS, H. J., *Psalms 60–150: A Continental Commentary*, s. 381.

¹³⁰ Srov. *Starý zákon – Žalmy*, s. 436.

(Jer 17,5) Opakem je však člověk, který doufá v Hospodina: „*Požehnán buď muž, který doufá v Hospodina, který důvěřuje Hospodinu. Bude jako strom zasazený u vody; své kořeny zapustil u vodního toku, nezakusí přicházející žár. Jeho listí je zelené, v roce sucha se ničeho neobává, nepřestává nést plody.*“ (Jer 17,7–8) Pokud člověk hledá v životě požehnání, nenalezne ho jinde než u Hospodina.¹³¹

V kontextu této části našeho žalmu, by se dalo říci, že všichni skončí stejně jako ten, v koho skládají svoji důvěru. Tak ostatně konstatuje i žalmista, když říká – Jako ony jsou ti, kdo je dělají, každý, kdo v ně doufá (v. 8). Člověk, ať už sebemocnější, vždycky umře a modla, ať už sebekrásnější, jednou zanikne. Jedině Hospodin je opravdu věčný a nikdy nezanikne. Všechno ostatní jsou pouze přeludy: „*Nenávidím ty, kdo se drží šalebných přeludů, já spoléhám na Hospodina.*“ (Žl 31,7)

4.3 Vytrvalost v důvěře Hospodinu (vv. 9–13)

Třetí část našeho žalmu je charakteristická častým opakováním. Dvakrát se zde opakují skupiny – Izrael, Áronův dům a ti, kdo se bojí Hospodina – na které se zaměříme při výkladu vv. 9–11. Dále se v rámci této první části třikrát opakuje výzva „douvejte“, na kterou odpovídá zvolání v druhé části (vv. 12–13) „kéž žehná“. Toto zvolání se v našem žalmu opakuje čtyřikrát a zaměříme se na něj spolu s otázkou Hospodinova pamatování, které také závisí na dodržování smlouvy. A v závěru se pozastavíme u skupiny „malých a velkých“.

4.3.1 Izrael (v. 9a)

Trojverší (vv. 9–11), které začíná výzvou Izraelitů, spojuje podobná struktura. Vždy v první části (vv. 9a,10a a11a) zaznívá výzva k důvěře v Hospodina, kterou má projevat určitá skupina lidí. A v druhé části (vv. 9b,10b a11b) se opakuje refrén: „on je jejich pomocí a jejich štítem“.

Zde se opět vracíme k začátku našeho žalmu (vv. 1–3), kde je prezentována nepříjemná situace, ve které se Izraelité nacházejí. Národy se jim posmívají a Hospodin ve své svrchované moci a svobodě očividně stále nic nedělá. Je tedy třeba povzbudit lid k vytrvalosti a k důvěře v Hospodina „dokud nebude Boží sláva obnovena před zraky

¹³¹ Srov. LACAN, M., „Důvěra“, in *Slovník biblické teologie*, s. 100.

národů“.¹³² Přesto, že Hospodin zatím „nic nedělá“, vyplatí se doufat v jeho pomoc. Vyčkávání Hospodina je jen důkazem jeho ničím neomezené svobody, na rozdíl od model, které nemohou jakožto lidské výrobky zasáhnout nikdy (v. 4).¹³³

Začněme tedy první skupinou, na kterou se obrací žalmista, a kterou je Izrael. „Izrael“ není jen označení jedné z mnoha etnických skupin. Izrael má výsostné postavení, protože je to lid, který jako jediný uzavřel s Hospodinem nezrušitelnou smlouvu, čímž se stal Hospodin jeho Bohem.¹³⁴ Tato smlouva však nebyla jednorázovou záležitostí. Vzpomeňme si jenom, kolik smluv člověk ve svých dějinách s Hospodinem uzavřel. Po potopě uzavírá Hospodin smlouvu s Noem, když slibuje, že už nikdy nezahubí všechno živé (srov. Gn 9,8–11). Abrahámovi slibuje rozmnožení jeho potomstva i přes neplodnost jeho ženy (srov. Gn 17,2–21), Mojžíšovi po vyvedení lidu z Egypta předává desky desatera a uzavírá s ním smlouvu na Sinaji (srov. Ex 24,6–8) a králi Davidovi přislubuje, že jeho trůn upevní navěky (srov. 2 Sam,12–16). Když se však Izrael dostává do babylonského zajetí a ztrácí svou zemi, dostává od Hospodina novou smlouvu, která je věčná:

Uzavřu s nimi smlouvu věčnou, že už jim nepřestanu prokazovat dobro. Do jejich srdcí dám bázeň přede mnou, aby ode mne neodstupovali. Budu se z nich veselit, z celého srdce a z celé duše prokazovat dobro; v té zemi je opravdu zasadím. Toto praví Hospodin: Jako jsem uvedl na tento lid všechno to veliké zlo, tak na ně uvedu všechno to dobro, které jsem jim slíbil. (Jer 32,40–42)¹³⁵

Na základě smlouvy s Hospodinem může Izrael doufat v jeho pomoc, k čemuž je také vybízen žalmistou. Nikdy tedy v dějinách Izraele nemůže nastat situace, že by lid doufal v Hospodinovu pomoc a on by k němu byl naprosto lhostejný. Mezi Hospodinem a jeho lidem je smlouva, kterou Bůh nikdy neporuší. A na základě této obnovené smlouvy s Hospodinem může i poexilní Izraelita doufat, že po dopuštění zlu babylonského vyhnanství uvede Hospodin na svůj lid slíbené dobro.¹³⁶

Takto se dostáváme k situaci našeho žalmu, kde se „Izraelem“ označuje celá poexilní komunita, která zůstala z původních dvanácti izraelských kmenů.¹³⁷ Jedná se tedy

¹³² KRAUS, H. J., *Psalms 60–150: A Continental Commentary*, s. 381.: „...until the honor of God is restored before the nations.“

¹³³ Srov. GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, s. 331.

¹³⁴ Srov. GRELOT, P., „Izrael“, in *Slovník biblické teologie*, s. 147.

¹³⁵ I tuto novou smlouvu bude neustále provázet lidská neposlušnost, kterou jednou provždy překonal až Ježíš Kristus, když se ve své nezměrné poslušnosti Bohu vydal na smrt. (Srov. RATZINGER, J., *Ježíš Nazaretský: 2. díl*, Brno: Barrister & Principal, 2011, s. 89.)

¹³⁶ Srov. YANG, S. A., „Hope“, in *The New Interpreter's Dictionary of the Bible: Volume 2*, s. 886–887.

¹³⁷ Srov. KRAUS, H. J., *Psalms 60–150: A Continental Commentary*, s. 381.

o označení co možná nejobecnější. Někdy se také můžeme setkat v rámci překladů devátého verše s označením „Izraelův dům“.¹³⁸ Nejedná se tu však o nějakou zásadní odlišnost, ale pouze o jakési přizpůsobení, které je s velkou pravděpodobností ovlivněno dvanáctým veršem, kde se výslovně mluví o „Izraelově domě“, nebo také paralelním místem v žalmu 135 (v. 19), kde se setkáváme se stejnou formulací.¹³⁹

4.3.2 Áronův dům (v. 10a)

Druhou skupinou, na kterou se žalmista obrací, je Áronův dům, do kterého patří všichni kněží, jakožto potomci velekněze Árona, staršího bratra Mojžíše (srov. Ex 4,14). Áron měl v izraelském národě privilegované postavení, protože vystupoval jako Mojžíšův mluvčí před izraelity i před faraónem (srov. Ex 4–5). A spolu s Mojžíšem mohl vystoupit na horu Sinaj, kde uviděl Boha (srov. Ex 24,10n).¹⁴⁰ Dalo by se říci, že od období druhého chrámu (dokončen roku 516 př. Kr.) je všeobecně považován za prvního předka, od kterého odvíjí svůj úřad velekněží druhého jeruzalémského chrámu a celé kněžstvo.¹⁴¹ Biblickým podkladem je text knihy Numeri (17,5):

Kněz Eleazar tedy vzal měděné kadidelnice [...] a vytepal z nich obložení k oltáři jako výstražnou připomínku pro Izraelce, aby nikdo nepovolalý, kdo by nepocházel z potomstva Áronova, nepřistupoval a nechtěl pálit před Hospodinem kadidlo...

Za prvního předka všech kněží byl Áron považován až od druhého chrámu. Z toho vyplývá, že dříve museli existovat i jiné kněžské rodiny, které svůj původ neodvíjely od Árona. V Izraeli existovaly tři velké kněžské rodiny, jejichž důležitost záležela vždy na daném období. Kromě Árona a jeho kněží existovali ještě kněží Leviho a Sádoka. Sádok a jeho kněží měli své přední postavení zvláště za dob jeruzalémských králů. Později se však jejich vliv postupně vytratil a v popředí zůstali pouze dvě zbývající skupiny, z nichž důležitější roli získala Áronova větev, s odvoláním se na situaci popsanou v knize Numeri (17,23), kde ze všech holí, které zastupovaly jednotlivé izraelské kmeny, vypučela pouze ta Áronova a Hospodin mu poté řekl:

¹³⁸ Takto překládá např. LXX; Vg; některé hebrejské rukopisy (viz kritický aparát BHS); KRAUS, H. J., *Psalms 60–150: A Continental Commentary*, s. 376 a BOGNER, V., *Žalmy*, s. 317 aj.

¹³⁹ Srov. ALLEN, L. C., *World Biblical Commentary: Psalms 101–150*, s. 108.

¹⁴⁰ Srov. LÉON-DUFOUR, X., „Áron“, in *Slovník biblické teologie*, s. 15.

¹⁴¹ Srov. NELSON, R. D., „Aaron, Aaronite“, in *The New Interpreter's Dictionary of the Bible: Volume 1*, s. 3–4.

Ty však a s tebou tvoji synové budete dbát na své kněžské povinnosti ve všem, co se týká oltáře i služby uvnitř před oponou; tam budete sloužit. Vaši kněžskou službu vám dávám darem. Kdyby se přiblížil někdo nepovoláný, zemře. (Nm 18,7).¹⁴²

Vnímání Árona jako veskrze pozitivní až vzorové postavy kněze je tedy ryze poexilní záležitostí. Zde se už nevynáší na světlo jeho selhání, kdy inicioval ulití zlatého telete (srov. Ex 32,1–4) nebo se spolu se svojí sestrou Miriam snažil zpochybnit Mojžišovu autoritu (srov. Nm 12,2). V poexilní době zaujímají Áronovi potomci privilegované místo, jakožto kněží druhého chrámu. Lévijsi jim byli podřízeni a měli jim sloužit: „*Přived' pokolení Léviho a postav je před kněze Árona, aby mu přisluhovali.*“ (Nm 3,6) Áronovým potomstvem nebo domem se tedy v našem žalmu myslí celé kněžstvo, které si vyvolil ke službě samotný Bůh, a které zahrnovalo i lévijce.¹⁴³ V našem žalmu se tedy o lévijcích mluví pouze implicitně (podobně jako v Žl 118,3), explicitně je jmenuje na paralelním místě žalm 135 (19–20): „*Dome Izraelův, dobrořeč Hospodinu, dome Áronův, dobrořeč Hospodinu. Dome Léviův, dobrořeč Hospodinu...*“, nebo Ezdráš, když zmiňuje ohavnosti okolních národů, jichž se dopouštěli i Izraelité: „*Izraelský lid, ani kněží a levité, se neoddělili od národů zemí, páchají ohavnosti Kenaanců, Chetejců, Perizejců, Jebúsejců, Amónců, Moábců, Egypťanů a Emorejců.*“ (Ezd 9,1)

4.3.3 Ti, kteří se bojí Hospodina (v. 11a)

Poslední skupinou, na kterou se žalmista obrací v rámci tohoto oddílu, jsou ti, kdo se bojí Hospodina. Hned na začátku je třeba si ujasnit, kdo by do této skupiny měl spadat. Mohlo by nás to svádět k výkladu, že se zde jedná o konvertity k židovství, tzv. „proselyty“.¹⁴⁴ Tím pádem by žalmista začal vyvoleným národem jako celkem, poté by vyzdvihl kněze a na závěr by promluvil i o těch, kteří k židovství konvertovali. Takovýto názor je však málo zastáváný v rámci komentářů.¹⁴⁵ Můžeme se setkat i s názorem, že proselyté do této skupiny jen patří, tudíž ji netvoří výhradně sami,¹⁴⁶ ale většinou se autoři

¹⁴² Srov. SPENCER, J. R., „Aaron“, in *The Anchor Bible Dictionary: Volume 1*, s. 1–6.

¹⁴³ Srov. *ibid.*, s. 1–6.

¹⁴⁴ Srov. STUEHRENBURG, P. F., „Proselyte“, in *The Anchor Bible Dictionary: Volume 5*, s. 503.

¹⁴⁵ Takto chápe danou skupinu např.: SEDLÁČEK, J., *Výklad posvátných žalmů*, II., s. 910 a *Jeruzalémská bible: Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou*, s. 1020 aj.

¹⁴⁶ Srov. KRAUS, H. J., *Psalms 60–150: A Continental Commentary*, s. 381.

shodují na tom, že se zde o proselytech nemluví vůbec.¹⁴⁷ Jestliže se tedy ve v. 9 mluvilo o celém shromáždění a v následujícím verši se z něj vyzdvihla skupina kněží, mohlo by nás to alespoň logicky vést k tomu, že i zde se vyzdvihuje nějaká další skupina (i když se třeba nejedná o proselyty). Nemusí tomu ale tak být. Žalmista se zde nejspíš na základě tohoto co možná nejvšeobecnějšího popisu vrací k první jmenované skupině.¹⁴⁸

Po objasnění toho, ke komu žalmista hovoří v rámci této skupiny, se můžeme na chvíli pozastavit nad bázní či strachem (𐤀𐤒𐤓)¹⁴⁹ z Hospodina a nad tím, co všechno tento termín obsahuje. Obecně lze říci, že člověk má strach ze všeho, co ho nějak přesahuje a před čím se pak cítí jako malý a bezmocný. Jákob se bál Hospodina po svém nočním vidění (srov. Gn 28,17), Mojžíš se bál na něj pohledět, když se mu zjevil v hořícím keři (srov. Ex 3,6) a stejně se ho bál izraelský lid pod horou Sinaj: „*Bůh at' s námi nemluví, abychom nezemřeli.*“ (Ex 20,19) Hospodin se však nezjevil lidu proto, aby ho vyděsil, a tak ubezpečuje Gedeona: „*Pokoj tobě; neboj se, nezemřeš.*“ (Sd 6,23) Jen na základě důvěry v Hospodina se původní strach může proměnit v bázeň, která už není strachem, ale dorostla v úctu k tomu, který je nesmrtelný.¹⁵⁰

Bát se Boha úzce souvisí s výlučným uctíváním jediného Boha, proto Hospodin zakazuje svému národu, aby se bál kohokoliv jiného než jeho samotného: „*Nebudete se bát jiných bohů, nebudete se jim klanět ani jim sloužit ani jim obětovat*“ (2 Král 17,35b) Bázeň Boží je také úzce spojena s láskou k Bohu, s dodržováním jeho přikázání a s chozením po jeho cestách.¹⁵¹

Nyní tedy, Izraeli, co od tebe požaduje Hospodin, tvůj Bůh? Jen aby ses bál Hospodina, svého Boha, chodil po všech jeho cestách, miloval ho a sloužil Hospodinu, svému Bohu, celým svým srdcem a celou svou duší, abys dbal na Hospodinova přikázání a nařízení, která ti dnes udílím, aby s tebou bylo dobře. (Dt 10,12–13; podobné téma i v Žl 112,1 a 128,1)

¹⁴⁷ Takový názor zastává např.: GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, s. 332; ALLEN, L. C., *World Biblical Commentary: Psalms 101–150*, s. 108; Srov. DEISSLER, A., *Malý komentář k žalmům*, s. 216; WASHINGTON, H. C., „Fear“, in *The New Interpreter's Dictionary of the Bible: Volume 2*, s. 441 aj.

¹⁴⁸ Srov. ALLEN, L. C., *World Biblical Commentary: Psalms 101–150*, s. 108.

¹⁴⁹ Další významy slovesa 𐤀𐤒𐤓 jsou: „bát se“, „být bohabojný“, „mít úctu“ a „mít v úctě“ (srov. PÍPAL, B., *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*, s. 71).

¹⁵⁰ Srov. AUVRAY, P. – GRELOT, P., „Bázeň Boží“, in *Slovník biblické teologie*, s. 20–21; PORTER, S. E., „Fear“, in *New dictionary of biblical theology*, Downers Grove: InterVarsity Press, 2000, s. 497.

¹⁵¹ Srov. WASHINGTON, H. C., „Fear“, s. 440.

V mudroslovných knihách a zvláště v knize Přísloví je bázeň Boží pokládána za počátek poznání a moudrosti: „*Počátek poznání je bázeň před Hospodinem...*“ (Př 1,7) „*Začátek moudrosti je bázeň před Hospodinem...*“ (Př 9,10; podobně i Job 28,28) Skrze bázeň před Hospodinem, může člověk Boha poznávat: „*Tehdy pochopíš, co je bázeň před Hospodinem, a dojdeš k poznání Boha.*“ (Př 2,5) A také se vyhýbat zlým skutkům: „*...bázeň před Hospodinem odvrací od zlého.*“ (Př 16,6) V knize Kazatel bázeň Boží odkazuje na Boží svrchovanost a nezávislost: „*Poznal jsem, že vše, co činí Bůh, zůstává navěky; nic k tomu nelze přidat ani z toho ubrat. A Bůh to učinil, aby lidé žili v bázni před ním.*“ (Kaz 3,14) Kdo se bojí Hospodina, tomu se jistě povede dobře: „*...já vím, že dobře bude těm, kdo se bojí Boha, těm, kdo se bojí jeho tváře.*“ (Kaz 8,12) Opakem však bude svévolník: „*Avšak svévolníkovi se dobře nepovede, život se mu ani o den neprodlouží, bude jako stín, protože nemá bázeň před Boží tváří.*“ (Kaz 8,12)¹⁵²

A ještě se podívejme, jak se toto spojení vyskytuje v žalmech. Žalmy vychází z předpokladu, že bázeň Boží jde ruku v ruce s úctou a službou Bohu: „*Služte Hospodinu s bázní a jásejte s chvěním.*“ (Žl 2,11) Kdo se bojí Hospodina, toho si váží spravedlivý člověk (srov. Žl 15,4).¹⁵³ Hospodin se stará o ty, kdo se ho bojí: „*Dal potravu těm, kdo se ho bojí, navěky je pamětliv své smlouvy.*“ (Žl 111,5) Slyší, když k němu volají o pomoc: „*Vyplňuje přání těch, kdo se ho bojí, slyší, když volají o pomoc, a zachrání je.*“ (Žl 145,19) Neustále nad nimi bdí: „*Ale oko Hospodinovo bdí nad těmi, kdo se ho bojí, nad těmi, kdo čekají na jeho milosrdenství.*“ (Žl 33,18) Posílá svého svatého anděla, aby je chránil v nebezpečí: „*Hospodinův anděl se položí táborem kolem těch, kteří se bojí Boha, a bude je bránit.*“ (Žl 34,8) A po člověku jen chce, aby ho neustále chválil: „*Kdo se bojíte Hospodina, chvalte ho! Ctěte ho, všichni potomci Jákobovi, celé Izraelovo potomstvo, žij před ním v bázni!*“ (Žl 25,24)¹⁵⁴

Skupina, o které se mluví v 11. verši našeho žalmu, je celá poexilní komunita, která dbá na Hospodinova přikázání, chodí po jeho cestách, dochází skrze bázeň před Hospodinem poznání a moudrosti a má záruku pomoci od Hospodina, když jeho jediného ctí.

¹⁵² Srov. *ibid.*, s. 441.

¹⁵³ Srov. PORTER, S. E., „Fear“; in *New dictionary of biblical theology*, s. 497.

¹⁵⁴ Srov. WASHINGTON, H. C., „Fear“, s. 441.

4.3.4 Hospodin jako pomoc a štít (vv. 9b, 10b a 11b)

V refrénu je Hospodin třikrát vzýván jako pomoc (עֲזָרָה) a štít (מִגָּן). Co se tím však myslí konkrétně? Hospodin je pomocí těm, kdo v něho doufají: „*Blaze tomu, kdo má ku pomoci Boha Jákobova, kdo s nadějí vzhlíží k Hospodinu, svému Bohu.*“ (Žl 146,5) Důvěra tedy i nadále hraje velmi důležitou roli. Jen s důvěrou a nadějí ve vyslyšení může Izraelita volat k svému Bohu, jakožto k pomoci: „*Hospodine, slyš a smiluj se nade mnou, buď mi pomocníkem, Hospodine.*“ (Žl 30,11) „*Tys má pomoc, vysvoboditel můj, neotálej, Hospodine!*“ (Žl 70,6; 40,18) Hospodin jakožto pomoc má zahanbit nepřátele: „*Ukaž na mně dobré znamení, ať to vidí, kdo mě mají v nenávisti, ať jsou zahanbeni, že jsi, Hospodine, moje pomoc, moje potěšení!*“ (Žl 86,17) A o své pomoci ubezpečuje vyvolený lid samotný Hospodin: „*Já jsem Hospodin, tvůj Bůh, držím tě za pravici, pravím ti: Neboj se, já jsem tvá pomoc.*“ (Iz 41,13)

Hospodin je štítem těm, kdo v něho doufají i těm, kteří se k němu utíkají: „*Hospodin je síla má a štít můj, mé srdce v něj doufá. Pomoci jsem došel, proto v srdci jásám, svou písní mu budu vzdávat chválu.*“ (Žl 28,7) „*On je štítem všech, kteří se k němu utíkají.*“ (Žl 18,31b) Každý štít má ale i své slabiny. Dokáže sice člověka ochránit, ale vždycky zakrývá jen určitou část těla. Hospodin je však v tomto jedinečný. On je štítem, který nemá žádné slabiny a chrání člověka i zezadu: „*Ze všech stran jsi mi však, Hospodine, štítem, tys má sláva, ty mi pozvedáš hlavu.*“ (Žl 3,4) Hospodin však není jen štítem, ale i mohutným skalním štítem, pevnou tvrzí a nedobytným hradem: „*Hospodine, skalní štíte můj, má pevná tvrzi, vysvoboditeli, Bože můj, má skálo, utíkám se k tobě, štíte můj a rohu spásy, nedobytný hrad!*“ (Žl 18,3) A stejně jako ujišťoval svůj lid o své pomoci, ujišťuje Abrama, že bude jeho štítem: „*Nic se neboj, Abrame, já jsem tvůj štít, tvá přehojná odměna.*“ (Gn 15,1b)

Pohled na Hospodina jakožto na pomoc a štít, ke kterému volá Izrael v naději ve vyslyšení, najdeme mimo náš žalm i v žalmu 33 (v. 10): „*Naše duše s touhou vzhlíží k Hospodinu, on je naše pomoc, náš štít.*“ Hospodin je štítem pomoci, jak to najdeme v Deuteronomiu (33,29b): „*On je štítem tvé pomoci a mečem tvé velebnosti. Před tebou selže síla tvých nepřátel, pošlapeš jejich posvátná návrší!*“ Izrael s důvěrou Hospodina vzývá jako pomoc a štít, protože neustále potřebuje jeho ochranu v jakékoliv životní situaci.¹⁵⁵

¹⁵⁵ Srov. CRAIGIE, P. C. – MARVIN, E. T., *World Biblical Commentary: Psalms 1–50*, Mexico City: Thomas Nelson, 2004, s. 275; GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 1, Psalms 1–41*, Grand Rapids: Baker Academic, 2006, s. 472.

Výzvy k důvěře v Hospodina pro tři zmíněné skupiny – Izrael, dům Áronův (kněžstvo) a ty, kdo se bojí Hospodina, jsou vždy doprovázeny tradičním refrénem, který slouží jako vyznání Hospodinovy spásné a ochranné moci a také jako příslib, na kterém stojí důvěra, kterou Izrael vkládá do svého Boha.¹⁵⁶

4.3.5 Hospodin pamatuje (v. 12a)

V pozadí zvolání – Hospodin na nás pamatuje – stojí opět smlouva s Hospodinem, o které jsme mluvili výše. Jedna z prvních zmínek ve SZ o Hospodinu, který pamatuje (זכר),¹⁵⁷ je právě v souvislosti s první smlouvou, kterou uzavřel s Noem: „...rozpomenu se na svou smlouvu mezi mnou a vámi i veškerým živým tvorstvem, a vody již nikdy nezpůsobí potopu ke zkáze všeho tvorstva.“ (Gn 9,15) Hospodinu nebyl nikdy lhostejný osud jeho vyvolených, a proto byl vždy pohotový k pomoci na základě smluv, které s člověkem uzavřel. Tak ochraňoval Abraháma na jeho cestách a později i celý Izraelský národ, který Mojžíš vyvedl z egyptského otroctví (srov. Ex 2,24).¹⁵⁸

V knize žalmů se sloveso „pamatovat“ (זכר) objevuje velmi často (není jiná starozákonní kniha, ve které by se vyskytovalo více než 40 krát). Na jedné straně jako volání po Hospodinově pomoci: „...pamatuj na mě se svým milosrdenstvím pro svou dobrotivost, Hospodine.“ (Žl 25,7) „Rozpomeň se na svou pospolitost, kterou jsi před věky získal, na svůj dědičný kmen, jež sis vykoupil, na horu Sijón, kde bydlíš.“ (Žl 74,2; srov. také Žl 106,4) A na druhé straně jako vděčnost za rozpomenutí se Hospodina na svůj lid: „Když jsme byli poníženi, rozpomněl se na nás, jeho milosrdenství je věčné.“ (Žl 136,23) „Dal potravu těm, kdo se ho bojí, navěky je pamětliv své smlouvy.“ (Žl 111, 5; srov. také Žl 106, 45; 105,8.42 a 98,3) Pamatování ale není jen jednostrannou aktivitou, netýká se jen Boha. „Lid volá k Bohu, aby pamatoval, a Bůh skrze proroky napomíná lid, aby pamatoval.“¹⁵⁹ Smlouva Hospodina s Izraelem nezavazuje jen Hospodina, je oboustranná. Hospodin je Bohem Izraele a zavázal se ho chránit. Izrael jakožto Boží dítě se zavázal k poslušnosti Bohu skrze dodržování jeho přikázání. Jelikož ale oba subjekty nejsou na

¹⁵⁶ Srov. KRAUS, H. J., *Psalms 60–150: A Continental Commentary*, s. 381.

¹⁵⁷ Jinak překládané také jako: „připomenout si“, „rozpomenout se“, „vzpomenout“ a „zapamatovat si“ (srov. PÍPAL, B., *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*, s. 47).

¹⁵⁸ Srov. WALFORD, N. D., „Remember, to“, in *The New Interpreter's Dictionary of the Bible: Volume 4*, s. 761.

¹⁵⁹ *Ibid.*, s. 761.: „The people call upon God to remember; and God, through the prophets, admonishes the people to remember.“

stejně rovině, nemají ani stejné dispozice k dodržování smlouvy. Hospodin jakožto Bůh na ni nikdy nezapomene a nikdy ji neporuší. Člověk ale ve své slabosti takové dispozice nemá, a proto se jednoduše může stát, že podlehně pokušení a zapomene na to, co slíbil. Izrael v tomto nebyl výjimkou a i přes mnohá varování často zapomínal. „*Střež se však, abys nezapomněl na Hospodina, svého Boha, a nepřestal dbát na jeho přikázání, práva a nařízení, která ti dnes udílím.*“ (Dt 8,11) V této zapomnětlivosti spočívá hřích Hospodinova lidu. Na základě této nevěrnosti smlouvě se lid vystavuje nebezpečí, že budou potřebovat pomoc a Hospodin je také nevyslyší. Protože smlouva je vždy oboustranná, a pokud ji jedna strana nezachovává, nemůže ani očekávat, že na jejím základě může vymáhat to, co slíbila druhá strana: „*Až budou úpět k Hospodinu, neodpoví jim; skryje před nimi tvář v onen čas, jak zasluhují za svoje zlé skutky.*“ (Mich 3,4) Aby Izrael došel vyslyšení, musí smlouvu neustále obnovovat skrze uznání svých vin a obrácení se k Hospodinu, jak o tom podává zprávu Nehemiáš (1,7–9):¹⁶⁰

Počínali jsme si vůči tobě hanebně, nezachovávali jsme přikázání, řády a práva, které jsi vydal svému služebníkovi Mojžíšovi. Rozpomeň se prosím na slovo, které jsi přikázal svému služebníkovi Mojžíšovi: Zpronevěříte-li se, já sám vás rozptýlím mezi národy. Když se však obrátíte ke mně a budete má přikázání zachovávat a podle nich jednat, pak i kdyby někteří z vás byly zahrnutí až na okraj světa, i odtamtud je shromáždím a přivedu na místo, které jsem vyvolil, aby tam přebývalo mé jméno.

Izrael má tedy vždy jistotu, že Hospodin na něj bude pamatovat, a pokud bude věrně plnit jeho přikázání a po případných selháních se bude k svému Bohu kajícně vracet, bude i Hospodin vždy připravený pomoci. Vždyť Hospodin nemůže nikdy zapomenout a jeho láska předčí i lásku matky k svému dítěti: „*Sijón říkával: Hospodin mě opustil, Panovník na mě zapomenul. Cožpak může zapomenout žena na své pachoľátko, neslitovat se nad synem vlastního života? I kdyby některé zapomněly, já na tebe nezapomenu.*“ (Iz 49,14–15)

¹⁶⁰ Srov. CORBON, J., „Pamatovat“, in *Slovník biblické teologie*, s. 310–311.

4.3.6 Hospodin žehná (vv. 12–13)

Ve verších 12–13 se jakoby ozvěnou ozývají tři stejné skupiny, zmíněné již v předchozích verších, které jsou doplněny o novou skupinu „malých i velkých“, která tento oddíl uzavírá. Dřívější důraz kladený na „doufání“, zde přechází v „požehnání Hospodina“.¹⁶¹

Oba tyto verše, kterými se nyní více zabýváme, jsou plné výzvy k požehnání od Hospodina. Časté opakování slovesa „kéž žehná“ (בָּרַךְ v pielu)¹⁶² v rámci těchto veršů, má především položit důraz na toto sloveso.¹⁶³ Toto opakování má také přinést povzbuzení do srdcí izraelského lidu.¹⁶⁴

Požehnáním se nečastěji rozumí úspěch, moc, zdraví, dlouhověkost, bezpečí, mír a plodnost (o které explicitně mluví v. 14 našeho žalmu). „*Hospodin mému pánu velmi požehnal, takže je zámožný. Dal mu brav a skot, stříbro a zlato, otroky a otrokyně, velbloudy a osly. A Sára, žena mého pána, ač velmi stará, porodila mému pánu syna. Jemu dá všechno, co má.*“ (Gn 24,35–36) Požehnání, stejně jako tomu bylo u rozpomenutí se výše, probíhá vždy na pozadí určitého vztahu. Aby tedy člověk mohl obdržet požehnání, nestačí jen nadějně očekávání, ale musí dodržovat Boží přikázání. Požehnání však není něčím, co by vykonával pouze Bůh. Žehnat může i člověk člověku: „*I povolal Izák Jákoba a požehnal mu.*“ (Gn 28,1a) A také člověk Bohu. Zde se však často v překladech volí jiné slovo než žehnat (např. dobrořečit nebo chválit – více se tomu budeme věnovat u v. 18 v kapitole 4.5.5), aby se odlišila nerovnost obou objektů. „*Povstaňte, dobrořečte Hospodinu, svému Bohu, po všechny věky. Ať dobrořečí tvému slavnému jménu, vyvýšenému nad každé dobrořečení a chválu.*“ (Neh 9,5b) Člověk totiž nemůže dát Bohu to samé, co on ve svém požehnání dává lidem.¹⁶⁵ Požehnání je specifickým projevem Boží blízkosti a jeho nevyčerpatelné štědrosti vůči člověku.¹⁶⁶ Nejčastěji bývá formulováno jako příslib: „*Požehnám těm, kdo žehnají tobě, prokleji ty, kdo ti zlořečí. V tobě dojdou požehnání*

¹⁶¹ Srov. GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, s. 332.

¹⁶² Sloveso בָּרַךְ v pielu se překládá také jako: „dobrořečit“, „pochválit“, „pozdravit“ nebo „požehnat“ (srov. PÍPAL, B., *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*, s. 31–32).

¹⁶³ Srov. GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, s. 333.

¹⁶⁴ Srov. ALLEN, L. C., *World Biblical Commentary: Psalms 101–150*, s. 110.

¹⁶⁵ Srov. RICHARDS, K. H., „Bless/Blessing“, in *The Anchor Bible Dictionary: Volume I*, s. 754; MCBRIDE, S. D., „Bless“, in *The New Interpreter's Dictionary of the Bible: Volume I*, s. 476.

¹⁶⁶ Srov. GUILLET, J., „Požehnání“, in *Slovník biblické teologie*, s. 364.

veškeré čeledi země.“ (Gn 12,3) Někdy se však setkáváme i s přímým žehnáním Hospodina, které doprovází imperativ, kladený na člověka: „*Bůh Noemu a jeho synům požehnal a řekl jim: Plodte a množte se a naplňte zemi.*“ (Gn 9,1; 1,22.28)¹⁶⁷

V žaltáři se také hojně setkáváme s tematikou žehnání a dobrořečení. Jak jsme řekli výše, požehnání od Hospodina, musí předcházet spravedlivý život, který spočívá v plnění jeho příkázání: „*Spravedlivému, Hospodine, žehnáš, jako pavézou ho obklopuješ přízní.*“ (Žl 5,13) Ve svém požehnání pak dává Hospodin sílu k překonání všech nesnází a k nastolení kýženého pokoje: „*Hospodin dává svému lidu sílu, Hospodin žehná svůj lid pokojem.*“ (Žl 29,11) Žádný žalm sice neklade takový důraz na přání po Hospodinově požehnání jako ten náš, ale jednoduchá prosba o požehnání není ostatním žalmům cizí: „*Kéž je nám Bůh milostiv a dá nám požehnání, kéž nad námi rozjasní svou tvář!*“ (Žl 67,2) „*Hospodin ať požehná ti ze Sijónu, abys viděl dobro Jeruzaléma po všechny dny svého žití.*“ (Žl 128,5) Vzorovým požehnáním, které nelze nezmínit, když se u požehnání pozastavujeme, je áronské požehnání, které všem kněžím uložil sám Hospodin:

Hospodin dále promluvil k Mojžíšovi: Mluv k Áronovi a jeho synům: Budete žehnat synům Izraele těmito slovy: Ať Hospodin ti žehná a chrání tě, ať Hospodin rozjasní nad tebou svou tvář a je ti milostiv, ať Hospodin obrátí k tobě svou tvář a obdaří tě pokojem. Tak vloží mé jméno na Izraelce a já jim požehnám. (Nm 6,22–27)

Za prosbou o Hospodinovo požehnání v těchto verších, implicitně stojí nutnost věrnosti smlouvě, kterou Hospodin s lidem uzavřel. Jinak by byla prosba zbytečná. Pokud však je lid věrný smlouvě, Hospodin vždy žehná. A když Hospodin žehná domu Áronovu (v. 12c), nemá se toto požehnání u nich zastavit, ale mají ho předávat celému lidu, jak je k tomu vybízí skrze Mojžíše. Tak na celém lidu spočine Hospodinovo jméno i jeho požehnání.

4.3.7 Malí a velcí (v. 13b)

Ještě než zakončíme výklad třetí části našeho žalmu, zastavme se na chvíli nad spojením „malí s velkými“, které nacházíme ve verši 13b. Když jsme se výše podrobněji zabývali skupinami, na které se žalmista obrací, došli jsme k závěru, že skupina pojmenovaná jako „ti, kdo se bojí Hospodina“, je nejspíš pouhým zobecněním první skupiny – Izraele. Při tomto druhém opakování stejných skupin (ve vv. 12–13) se zde

¹⁶⁷ Srov. MCBRIDE, S. D., „Bless“; in *The New Interpreter's Dictionary of the Bible: Volume I*, s. 476.

objevuje nová skupina. Co však přesně mají znamenat jednotlivé výrazy „malí“ a „velcí“? „Pod pojmem 'malí' se rozumí lidé nízkého původu i postavení, neslavní a neznámí. [...] Výraz 'velcí' označuje vysoko postavené, předáky i představené, známé a vážené sloupy společnosti i Božího lidu.“¹⁶⁸ Malými se tak mohou myslet obyčejní lidé nebo rolníci a velkými pak bohatí nebo jinak důležití lidé.¹⁶⁹

V žalmech se spojení „malí a velcí“ příliš neužívá, ale v jiných knihách SZ je to formulace celkem běžná. Například v druhé knize královské nalezneme určitou podobnost při výčtu lidu jako v našem žalmu: „*Potom vystoupil král do Hospodinova domu a s ním všichni judští muži a všichni obyvatelé Jeruzaléma, i kněží a proroci, veškerý lid, malí i velcí.*“ (2 Král 23,2) Podobně mluví i prorok Jeremiáš (6,14): „*Od nejmenšího až po největšího všichni propadli chamtivosti, od proroka až po kněze všichni klamou.*“ A stejného označení užívá i prorok Jonáš, když popisuje celé obyvatelstvo města Ninive: „*I uvěřili ninivští muži Bohu, vyhlásili půst a oblékli si žíněné suknice od největšího až po nejmenšího.*“ (Jon 3,5)

Malí a velcí (tedy naprosto všichni) obdrží požehnání od Hospodina stejně jako celý izraelský lid, kněžstvo i levité, pokud se budou bát Hospodina a budou věrně plnit jeho přikázání. Nezáleží na důležitosti postavení v rámci vyvoleného národa, ale na spravedlnosti každého jedince před Bohem.

4.4 Hospodin dává plodnost skrze požehnání (vv. 14–15)

V předposlední části našeho žalmu se zaměříme na tři důležité motivy. Ve čtrnáctém verši to bude rozmnožení lidu, v patnáctém se více budeme věnovat Hospodinovu požehnanému a skončíme přízviskem Hospodina – „ten, který učinil nebe a zemi“ (עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ).

¹⁶⁸ Starý zákon – Žalmy, s. 436.

¹⁶⁹ Srov. GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, s. 333.

4.4.1 Požehnání v rozmnožení lidu (v. 14)

Čtrnáctý verš se dá chápat jako odpověď na víru lidu, se kterou prosili Hospodina o požehnání (vv. 12–13).¹⁷⁰ Doba po babylonském zajetí (ve které byl s velkou pravděpodobností napsán žalm 115) byla pro Izrael dobou těžkou, zvláště proto, že národ byl „zdecimovaný“ a rozptýlený. V této situaci ale s nadějí očekával požehnání a rozmnožení, které by obnovilo a posílilo celý Izrael.¹⁷¹

Rozmnožení lidu musí předcházet Hospodinovo požehnání, jak tomu bylo při stvoření člověka: „*A Bůh jim požehnal a řekl jim: Plodte a množte se a naplňte zemi.*“ (Gn 1,28) Není tedy náhodou, že v předchozích verších prosil žalmista o Boží požehnání. Nyní ho pouze konkretizuje tím, když prosí o rozmnožení lidu.¹⁷² Rozmnožení potomstva nebylo nikdy v Izraeli chápáno jako pouhý biologický proces. Svědčí o tom fakt, že manželky všech tří praotců (Sára, Rebeka i Ráchel) byly zpočátku neplodné. Až sám Bůh jim dává potomstvo a slibuje jej Abrahámovi v nesčetném množství: „*Pohled' na nebe a sečti hvězdy, dokážeš-li je spočítat. A dodal: Tak tomu bude s tvým potomstvem.*“ (Gn 15,5) A dále také přislubuje své požehnání: „*Jistotně ti požehnám a tvé potomstvo jistotně rozmnožím jako nebeské hvězdy a jako písek na mořském břehu.*“ (Gn 22,17)¹⁷³ Proto se i poexilní Izrael s nadějí obrací na Hospodina, aby jeho požehnání přineslo rozmnožení lidu, které jim může zajistit dobrou pozici mezi okolními národy.

V žaltáři se explicitní prosby na Hospodina po rozmnožení lidu, za užití slovesa פָּרָא,¹⁷⁴ nevyskytují. Náš žalm je zde tedy určitou výjimkou, když žalmista vyslovuje doslova prosbu o „přidání“. Podobnou prosbu vznáší k Hospodinu i Ráchel, když pojmenovává svého syna: „*Dala mu jméno Josef (יוֹסֵף) a dodala: Kéž mi Hospodin přidá (פָּרָא) ještě dalšího syna.*“ (Gn 30,24) Prosbu o Hospodinovo požehnání spojené s tisícínásobným rozmnožením pronáší Mojžíš i poté, co konstatuje, že Hospodin vyplnil příslib daný Abrahámovi: „*Hospodin, váš Bůh, vás rozmnožil; je vás dnes takové množství jako hvězd na nebi. Necht' vás Hospodin, Bůh vašich otců, rozhojní ještě tisíckrát, necht' vám žehná, jak vám přislíbil.*“ (Dt 1,10–11) Vždyť veškerý nadbytek vychází od

¹⁷⁰ Srov. *ibid.*, s. 333.

¹⁷¹ Srov. KRAUS, H. J., *Psalms 60–150: A Continental Commentary*, s. 382.

¹⁷² Srov. GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, s. 333; BROYLES, C., *Psalms*, s. 433.

¹⁷³ Srov. LÉON-DUFOUR, X., „Neploďnost“, in *Slovník biblické teologie*, s. 271.

¹⁷⁴ Překládá se jako: „přibrat“, „přidat“ a „připojit“ (srov. PÍPAL, B., *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*, s. 69).

Hospodina, ať už je to potomstvo, dobytek nebo úroda. Nic nevychází pouze od člověka: „*Hospodin ti dá nadbytek dobrého: plodu tvého života a plodu tvého dobytka i plodin tvé role v zemi, o které přísahal Hospodin tvým otcům, že ti ji dá.*“ (Dt 28,11) Přislíb rozmnožení národa nacházíme také u Deutero-Izaiáše, který je svým vznikem nejblíže našemu žalmu: „*Plesej, neplodná, která jsi nerodila, zvučně plesej a výskej, která ses v bolestech nesvíjela, protože synů osamělé bude více než synů provdané, praví Hospodin. Rozmůžeš se napravo i nalevo, tvé potomstvo se zmocní pronárodů a osídlí zpustošená města.*“ (Iz 54,1.3)

Hospodin má žehnat svému lidu tím, že ho rozmnoží. Má se rozpomenout na svůj slib Abrahámovi a jak to učinil dříve, má i nyní rozmnožit svůj lid jako hvězdy na nebi a jako písek na mořském břehu. Aby se tak mohlo vyplnit Deutero-Izaiášovo proroctví o zmocnění se pronárodů a o osídlení zpustošených měst.

4.4.2 Lid jako Hospodinův požehnaný (v. 15a)

Poté, co žalmista užil imperativní (vv. 9–11) a volitivní formu sloves (vv. 12–14), přechází zde ke konstatování. Už se tu neobjevuje přání, jak bychom ho možná čekali v návaznosti na předchozí verše: „Kéž jste požehnáni pro Hospodina,“ ale konstatování: „Požehnání jste pro Hospodina.“

Co však znamená „být Hospodinův požehnaný (בְּרֻכָּה)“? Takto byl nazván Abrahámův služebník, který hledal ženu pro Izáka: „*Pojď, požehnaný Hospodinův! Proč stojíš venku? Už jsem připravil dům i místo pro velbloudy.*“ (Gn 24,31)¹⁷⁵ Stejně tak i Izák, jehož takto nazývají právě proto, že v jeho skutcích působila Hospodinova přítomnost: „*Shledali jsme, že je s tebou Hospodin. [...] Jsi přece Hospodinův požehnaný!*“ (Gn 26,29) Požehnaný Hospodinův je i ten, kdo má soucit a prokazuje milosrdenství svému bližnímu: „*Saul odvětil: Budte požehnáni od Hospodina, neboť jste se mnou měli soucit.*“ (1 Sam 23,21) „*Jste Hospodinovi požehnání. Prokázali jste milosrdenství svému pánu Saulovi tím, že jste ho pochovali.*“ (2 Sam 2,5b) Požehnaný Hospodinův je každý, kdo přichází v jeho jménu: „*Požehnaný, jenž přichází v Hospodinově jménu.*“ (Žl 118,26) A také každý kdo v něho doufá: „*Požehnaný bud' muž, který doufá v Hospodina, který důvěřuje Hospodinu.*“ (Jer 17,7) Hospodinovým požehnaným je celý vyvolený národ a všichni, kteří k němu patří (tedy i poexilní komunita). Ti se nebudou nikdy namáhat naprázdno, a když budou k Hospodinu volat, on je vyslyší: „*Nebudou se namáhat nadarmo a nebudou rodit pro*

¹⁷⁵ Srov. GUILLET, J., „Požehnání“, s. 364.

náhly zánik, neboť jsou potomstvem těch, kdo byli Hospodinem požehnáni, oni i jejich potomci. Dříve než zavolají, já odpovím; budou ještě mluvit a já je už vyslyším.“ (Iz 65,23–24)

Poexilní Izrael jakožto Hospodinův požehnaný národ se může v důvěře na Hospodina obracet s nadějí ve vyslyšení. Vždyť pokud jednají podle Hospodinových příkázání a zachovávají smlouvu, kterou s nimi uzavřel, on jim na jejich prosby odpoví dříve, než k němu zavolají.

4.4.3 Hospodin, který učinil nebe a zemi (v. 15b)

Na konci patnáctého verše se žalmista vrací k podobnému tématu, které zmínil již ve třetím verši, a které dále rozvine ve verši následujícím. Objevuje se tu opět Hospodin, jakožto činitel (עֹשֶׂה) všeho. „Nebe a země“ je merismus, proto se nejedná o nějakou konkretizaci toho, co bylo řečeno ve třetím verši, ale o pouhé užití formule, která má zdůraznit, že jedině ten, který učinil nebe a zemi, může požehnat lidem žijícím na zemi.¹⁷⁶

Formule „ten, který učinil nebe a zemi“ (עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ) je typická pro pátku knihu žalmů. Nikde jinde ve SZ se v takovémto znění nevyskytuje. Celkem ji můžeme nalézt 5 krát. První výskyt je v našem žalmu, kde toto označení Hospodina souvisí s prosbou o požehnání. V podobném kontextu je i další místo: „*Hospodin ti žehnej ze Sijónu, on učinil nebesa i zemi.*“ (Žl 134,3) Takto spolu souvisí i další dvě místa, kde společným tématem je pomoc od Hospodina: „*Pomoc mi přichází od Hospodina, on učinil nebesa i zemi.*“ (Žl 121,2) „*Naše pomoc je ve jménu Hospodina; on učinil nebesa i zemi.*“ (Žl 124,8) A poslední místo věnuje nadějnému doufání ve věrného Boha: „*Blaze tomu, kdo má ku pomoci Boha Jákobova, kdo s nadějí vzhlíží k Hospodinu, svému Bohu, jenž učinil nebesa i zemi s mořem a vším, co k nim patří, jenž navěky zachovává věrnost.*“ (Žl 146,5–6) U všech těchto výskytů v žaltáři jsou témata, která spolu velmi úzce souvisí. Hospodin jakožto Stvořitel nebe a země ve své věrnosti pomáhá a žehná každému, kdo k němu v naději volá o pomoc. Zajímavé však je, že vyjma našeho žalmu a žalmu 146 se tato formule vyskytuje pouze ve sbírce „poutních písní“. Mohlo by zde tedy jít o určité ovlivnění 115. žalmu sbírkou „poutních písní“.

¹⁷⁶ Srov. GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, s. 333.

Když odhlédneme od doslovné formule (עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ), najdeme samozřejmě ve SZ i jiná místa, která hovoří o Hospodinu jakožto Tvůrci nebe a země. Například při stvoření: „*V šesti dnech učinil (עֲשֵׂה) Hospodin nebe i zemi, moře a všechno, co je v nich, a sedmého dne odpočinul.*“ (Ex 20,11a) Král Chizkiáš takto označoval Boha v modlitbě: „*Hospodine, Bože Izraele, který sídlíš nad cheruby, ty sám jsi Bůh nade všemi královstvími země. Ty jsi učinil (עֲשֵׂה) nebesa i zemi.*“ (2 Král 19,15; Iz 37,16) Stejně i tyrský král Chúram takto velebil Boha, za dosazení Šalomouna na trůn: „*Požehnán bud' Hospodin, Bůh Izraele, on učinil (עֲשֵׂה) nebesa i zemi, on dal králi Davidovi syna moudrého, prozíravého a důvtipného, který vybuduje dům Hospodinu a sobě dům královský.*“ (2 Kron 2,11) I proroci mluví o Hospodinu jako o Stvořiteli nebe a země v protikladu k nečinným modlám:

On svou silou učinil (עֲשֵׂה) zemi, svou moudrostí upevnil svět, svým rozumem napjal nebesa.“ (Jer 10,12; 51,15) „*Toto praví Hospodin, tvůj vykupitel, který tě vytvořil v životě matky: Já jsem Hospodin, já konám (עֲשֵׂה) všechno: sám nebesa roztahuji, překlenujsem zemi. Kdo byl se mnou?*“ (Iz 44,24; podobně i na jiných místech: Iz 45,12; 45,18; 51,13)

Formule, která se vyskytuje jen v páté knize žalmů a je typická pro sbírku „poutních písní“, kterou se mohl žalm 115 inspirovat, zde představuje Hospodina jako toho, který již na počátku sám stvořil nebe a zemi. Nebyl s ním nikdo jiný, ke komu by se měl člověk s nadějí ve vyslyšení obracet. Žádné modly, bůžkové ani nic jiného nemá nejmenší podíl na Hospodinově stvořitelské moci. Nebyl žádný bůh před ním a nebude ani po něm. Jen Hospodin si může plně nárokovat přízvisko עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ.

4.5 Závěrečná část – výzvy k dobrořečení (vv. 16–18)

V poslední části našeho žalmu se nejdříve budeme věnovat motivu země jakožto daru od Hospodina a výrazu „syn člověka“. Poté se zaměříme na chválu, která je výsadou jen živých a na podsvětí jakožto místo naprostého ticha. A v závěru zmíníme, co znamená dobrořečit Hospodinu navěky.

4.5.1 Země jako Hospodinův dar lidem (v. 16)

Šestnáctý verš opět odkazuje na třetí verš, jako tomu bylo i ve verši předchozím, jen s tou odlišností, že zde se jedná o určitou konkretizaci a rozvedení¹⁷⁷ – nebesa jsou sídlem Hospodina a země zase sídlem člověka, jak o tom mluví i Kazatel (5,1): „*Ústa spěšně neotvírej, neukvapuj se v srdci, když máš pronést slovo před Bohem; vždyť Bůh je v nebi a ty na zemi, tak ať jsou nemnohá tvá slova.*“ V pozadí 16. verše neustále stojí Hospodinova stvořitelská činnost, ze které vychází jeho naprostá nezávislost na všem, co stvořil, a také možnost dát všechno, z toho co stvořil, lidem.¹⁷⁸ Hospodin nesdílí nebesa se zástupem jiných bohů, které uctívají národy, ale nebesa i země jsou jeho výsostným „územím“ a majetkem, nad kterým má neomezenou vládu.¹⁷⁹

Hospodinu jakožto stvořiteli všeho patří nebe i země (יְרֵאָה):¹⁸⁰ „*Hle, Hospodinu, tvému Bohu, patří nebesa i nebesa nebes, země a všechno, co je na ní.*“ (Dt 10,14) Nebesa si ponechal jako své výsostné sídlo, kde přebývá,¹⁸¹ a zemi svěřil lidem, kteří se však nestali jejími vlastníky, ale pouze správci.¹⁸² Tento Hospodinův dar není pro člověka něčím nadbytečným. „Lidský život závisí zcela na bohatství, které je skryto v zemi a na úrodnosti půdy na jejím povrchu.“¹⁸³ Člověk je se zemí svázán celý svůj život. Z ní byl stvořen (srov. Gn 2,7) a do ní se také navrácí: „*V potu své tváře budeš jíst chléb, dokud se nenavrátiš do země, z níž jsi byl vzat. Prach jsi a v prach se navrátiš.*“ (Gn 3,19) Po pádu prvních lidí už ale člověk nežije v zemi, která je pouze dobrá a člověku neškodí. Země skýtá mnoho nástrah a nebezpečí. Bůh však na člověka nezanevřel a dává mu naději na novou zemi – zaslíbenou zemi. Tato země bude oplývat nadbytkem všeho potřebného pro život, jako tomu bylo v rajské zahradě. A stejně jako do rajské zahrady usadil Adama s Evou, dovedl do této země svůj vyvolený národ z egyptského otroctví. „*...Země je na všechny strany otevřená, Bůh vám ji vydal do rukou. Je to místo, kde není nedostatek v ničem, co může země dát.*“ (Sd 18,10) Tuto zemi dal Izraeli zcela zdarma stejně jako kdysi prvním lidem: „*Jejich země předal do dědictví, do dědictví Izraeli, svému lidu.*“ (Žl 135,12) Nic z toho, co země člověku dává, není ale samozřejmostí. Proto má člověk neustále uznávat svoji závislost na

¹⁷⁷ Srov. SEDLÁČEK, J., *Výklad posvátných žalmů*, II., s. 911.

¹⁷⁸ Srov. *ibid.*, s. 334.

¹⁷⁹ Srov. KRAUS, H. J., *Psalms 60–150: A Continental Commentary*, s. 382.

¹⁸⁰ Překládáno jako: „země“ nebo „území“ (srov. PÍPAL, B., *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*, s. 23).

¹⁸¹ Srov. JANZEN, W., „Earth“, in *The Anchor Bible Dictionary: Volume 2*, s. 246–247.

¹⁸² Srov. ALLEN, L. C., *World Biblical Commentary: Psalms 101–150*, s. 110.

¹⁸³ BECQUET, G., „Země“, in *Slovník biblické teologie*, s. 609.

Bohu, prosit o úrodu a následně děkovat a chválit Boha za jeho dary. I zde totiž hrozí modloslužba, že by se člověk mohl přestat obracet na Boha a začal by s modloslužebným kultem „matky-země“ nebo jiného božstva spojeného s úrodou. Izrael ale i přes výstrahy proroků znesvětil modloslužbou zaslíbenou zemi, a proto musel přijít trest v podobě vyhnanství, který podstoupili i první lidé:

Napřed jim totiž za jejich nepravost a za jejich hřích dvojnásobně odplatím. Znesvětili mou zemi mršinami svých ohyzdných model a naplnili mé dědictví svými ohavnostmi. (Jer 16,18) Budeš muset uvolnit své dědictví, které jsem ti dal. Dám tě tvým nepřítelům do otroctví v zemi, kterou neznáš. Zanítily jste oheň mého hněvu, navěky bude hořet. (Jer 17,4)

Trest v podobě vyhnanství nebyl posledním slovem, ale pouze očištnou zkouškou. Stejně jako Bůh nejdříve provedl Izrael pouští, než ho dovedl do zaslíbené země, stejně tak ho provádí opět „pouští vyhnanství“, aby všichni získali opět správný vztah k zaslíbené zemi, jakožto daru od svého Boha, kterého jediného mají ctít. Je totiž veliký rozdíl mezi žitím v zaslíbené zemi a žitím v zemi, ve které je člověk pouze vyhnancem.¹⁸⁴

Když tedy žalmista hovoří o zemi, jakožto o daru od Hospodina, nemá tím na mysli pouze zemi obecně, ale implicitně odkazuje na zaslíbenou zemi. Tím chce vzbudit ve shromáždění především vděčnost za Hospodinovu trpělivost s jeho nevěrným lidem a připomenout pravý smysl vyhnanství jako zkoušky. Jen díky ztrátě si mohou více vážit daru, který od Hospodina dostali.

4.5.2 Výraz „syn člověka“ (v. 16b)

Šestnáctý verš našeho žalmu končí výrazem „synové člověka“ (בְּנֵי-אָדָם). Jednoduše by se dalo říct, že se jedná pouze o poetické vyjádření, které označuje prostě člověka, jak o tom svědčí mnohá místa v SZ:¹⁸⁵

Když Nejvyšší přiděloval pronárodům dědictví, když rozsazoval lidské syny (בְּנֵי-אָדָם), stanovil hranice kdejakého lidu podle počtu synů Izraele. (Dt 32,8) Blaze člověku, který tak jedná, lidskému synu (בֶּן-אָדָם), který se toho drží a dbá na to, aby nezneshvěcoval den odpočinku, který se má na pozoru, aby jeho ruka neučinila nic zlého. (Iz 56,2) Jako když Bůh podvrátil Sodomu a Gomoru

¹⁸⁴ Srov. *ibid.*, s. 610–611.

¹⁸⁵ Srov. DELORME, J., „Syn člověka“, in *Slovník biblické teologie*, s. 503.

a jejich sousední města, praví Hospodin, už tam nebude nikdo sídlit a člověk (בֶּן־אָדָם) tam nebude pobývat ani jako host. (Jer 49,18)

V pozadí tohoto výrazu však navíc stojí smrtelnost, slabost a hříšnost lidského bytí v kontrastu s nesmrtelným a dokonalým Bohem. Výraz „syn člověka“ (בֶּן־אָדָם) sice označuje obecně člověka, ale se zvláštním důrazem na odlišnost od slávy a svatosti jediného Boha.¹⁸⁶ Jen samotný Bůh může člověka pozvednout z jeho původní poníženosti: „*Co je člověk, že na něho pamatuješ, syn člověka (בֶּן־אָדָם), že se ho ujímáš? Jen maličko jsi ho omezil, že není roven Bohu, korunuješ ho slávou a důstojností.*“ (Žl 8,5–6) I v knize žalmů se užívá výrazu „syn člověka“ jako synonyma k výrazu „člověk“.¹⁸⁷ Jeho nejčastější výskyt je v plurálu, jak je tomu i v našem žalmu¹⁸⁸ (z celkových 27 výskytů je 23 v plurálu). Synové člověka si na jedné straně mají uvědomovat svoji nicotnost a pomíjivost: „*Ty člověka v prach obrácíš, pravíš: Zpět, synové Adamovi [člověka]! (בְּנֵי אָדָם)*“ (Žl 90,3) Na druhé straně však mají chválit Hospodina za všechno, co pro ně koná, jak k tomu bude žalmista vyzývat v 18. verši našeho žalmu, a jak vidíme v žalmu 107 (v. 8): „*Ti at' vzdají Hospodinu chválu za milosrdenství a za divy, jež pro lidi (בְּנֵי אָדָם) koná.*“

Výraz „synové člověka“ tedy v našem žalmu označuje lidstvo jako celek a přitom klade větší důraz na odlišnost mezi Bohem a člověkem, jak to nacházíme na jiných místech SZ i v jiných žalmech.¹⁸⁹

4.5.3 Chválit mohou jen živí (v. 17)

V předposledním verši žalmu 115 se setkáváme se zcela novou skupinou – mrtvými. Pro závěr je neobvyklé, že se zde otvírá úplně nové téma. Předchozí šestnáctý verš totiž pouze rozvíjel verš třetí a ten následující zase odkazuje na vv. 12–14, kde lid dobrořečí za přijaté požehnání. Zde však žádná přímá návaznost na předchozí verše není.

Určitou podobnost lze vidět v doplnění kosmologie v 16. verši. Žalmista, aby zahrnul celý tehdejší vesmír, by tedy zde doplnil poslední zbývajícím místo (nebe – země – podsvětí).¹⁹⁰ Sedmnáctý verš ale nezní jako pouhé doplnění kosmologie. Takto by se o něm

¹⁸⁶ Srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 1052.

¹⁸⁷ Srov. COLLINS, A. Y., „Son of man“, in *The New Interpreter's Dictionary of the Bible: Volume 5*, s. 342.

¹⁸⁸ Srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 1052.

¹⁸⁹ Srov. DELORME, J., „Syn člověka“, s. 503–504. Širší význam získává tento výraz až v apokalyptické literatuře.

¹⁹⁰ Srov. JANZEN, W., „Earth“, s. 246.

dalo mluvit, kdyby znění vv. 16–17 bylo: „Nebesa jsou nebesy pro Hospodina, zemi dal synům člověka. A podsvětí mrtvým, aby zde přebývali v tichu.“

Spíše pravděpodobnější je však návaznost na vv. 4–7. Základním tématem v tomto 17. verši je totiž „chvála“ a chválit Hospodina může pouze a jenom ten, kdo může užívat svého těla (což modly líčené ve vv. 4–7 nemohou, stejně jako mrtví). Lidé, kteří nemohou používat svá ústa (nemohou tím pádem vydávat žádný zvuk), ruce a nohy, nemohou Boha uctívat a chválit.¹⁹¹ Pro Izraelity bylo chválení Boha známkou života a neschopnost chválit zase známkou smrti, i kdyby byl člověk třeba živý.¹⁹² Člověk, který svůj život žije v hříších a bez Boha, je už totiž mrtvý během svého života, protože takovým životem uzavřel smlouvu se smrtí: „...svévolníci přivolali smrt rukama i slovy, měli ji za přítelkyni, proto zchřadli; uzavřeli s ní smlouvu, a tak si zaslouhují, aby byla jejich údělem.“ (Mdr 1,16)

Blížkost smrti člověk nejvíce vnímá v těžké nemoci nebo v hrozícím nebezpečí od nepřátel, jak je tomu i v našem žalmu, a jak o tom mluví i žalm 116 (v. 3): „*Ovinuly mě provazy smrti, přepadly mě úzkosti podsvětí; nacházím jen soužení a strasti.*“ Bez Hospodinova zásahu není možné se z tohoto nebezpečí dostat. Proto žalmista tímto konstatováním ubezpečuje neklidný lid o tom, že Hospodin jistě zasáhne, protože po něm nežádali jen něco, z čeho budou mít prospěch pouze oni, ale také Hospodin.¹⁹³ Vždyť kdo by Hospodina chválil, kdyby všechn jeho lid zahynul: „*Mezi mrtvými tě nebude nic připomínat; což ti v podsvětí vzdá někdo chválu?*“ (Žl 6,6) Kdo by pak mluvil o jeho věrnosti: „*Jaký užitek vzejde z mé krve, sestoupím-li v jámu? Což ti prach vzdá chválu, bude hlásat tvoji věrnost?*“ (Žl 30,10) Vždyť o Hospodinově milosrdenství, věrnosti a spravedlnosti se přece nevypráví mezi mrtvými, aby bylo Hospodinu lhostejné, co bude s jeho lidem. A mrtví ho těžko mohou chválit za jakékoliv jeho divy, které pro člověka koná: „*Což se o tvém milosrdenství vypráví v hrobě? O tvé věrnosti v říši zkázy? Což jsou známy v temnotě tvé divy, tvoje spravedlnost v zemi zapomnění?*“ (Žl 88,12–13; Iz 38,18) Mrtví nemají možnost chválit Hospodina, to je výsadou pouze živých.¹⁹⁴ Jedině mezi živými může vyprávět otec synům o Hospodinově věrnosti a vzdávat mu za ni chválu: „*Živý, jenom živý, vzdá ti chválu jako já dnes, otec seznámí s tvou věrností své syny.*“ (Iz 38,19)

¹⁹¹ Srov. GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, s. 334; BROYLES, C., *Psalms*, s. 431.

¹⁹² Srov. RICHARDS, K. H., „Death – Old Testament“, in *The Anchor Bible Dictionary: Volume 2*, s. 109; DEISSLER, A., *Malý komentář k žalmům*, s. 216–217.

¹⁹³ Srov. GRELOT, P., „Smrt“, in *Slovník biblické teologie*, s. 454.

¹⁹⁴ Srov. *ibid.*, s. 453.

4.5.4 Podsvětí – místo ticha (v. 17b)

Ještě než úplně opustíme tento verš, bude prospěšné věnovat nějaký prostor otázce podsvětí jakožto místu, kam sestupují mrtví. V našem překladu žalmu ani v MT sice o podsvětí není jediná zmínka, ale z jiných překladů si lze odvodit, že oním místem ticha není nic jiného než podsvětí.¹⁹⁵ Stejně o tom svědčí i žalm 94 (v. 17): „*Kdyby mi Hospodin nepomáhal, zakrátko bych bydlel v říši ticha.*“ Podsvětí je totiž v představách biblického člověka zející dírou, hlubokou studnou, místem mlčení, zkázy, temnot a zapomnění.¹⁹⁶ Podsvětí je také místem, z něhož není návratu, jak ho popisuje Job (10,21–22): „*...dřív než půjdu tam, odkud návratu není, do země temnot a šeré smrti, do země temné jak mračno, do šera smrti, kde není řádu, kde záblesk svítání je jako mračno.*“ Každý do něj musí přijít, ale nikoho z něj nelze vyvést ven, jak říká král David, když mluví o svém mrtvém dítěti: „*Což je mohu ještě přivést zpět? Já půjdu k němu, ale ono se ke mně nevrátí.*“ (2 Sam 12,23) Jedinou možností pro Izraelitu, jak prolomit tuto bariéru mezi světem živých a mrtvých, bylo přivolat si mrtvého za pomoci magie. To učinil Saul, když si přivolał proroka Samuela, ale byl za to potrestán (srov. 1 Sam 28,3–25), protože takové praktiky byly v Izraeli přísně zakázány: „*Neobracejte se k duchům zemřelých a nevyhledávejte vědmy a neposkvrňujte se jimi...*“ (Lv 19,31) Jediným, kdo má moc vyvést mrtvé z podsvětí, je Hospodin. Protože neexistuje nic, co by se vymykalo jeho moci: „*On trestá i smilovává se; uvádí do podsvětí hluboko pod zemí i vyvádí z veliké záhuby; není nic, co by se mohlo vymknout z jeho ruky.*“ (Tob 13,2)¹⁹⁷

V pozadí tohoto verše stojí útěcha pro lid, že Hospodin nedopustí, aby ti, kteří ho chválí, skončili v podsvětí jakožto v místě nekonečného ticha. Tam už by od nich nikdy žádnou chválu neslyšel. A Hospodin si přece přeje, aby ho člověk chválil.

¹⁹⁵ Takto překládá יִרְמְיָהּ jako „podsvětí“ např.: LXX – „ᾗδης“; Vg – „infernus“; BOGNER, V., *Žalmy*, s. 318 a HRBATA, J., *Písň království*, II., s. 520.

¹⁹⁶ Srov. GRELOT, P., „Smrt“, in *Slovník biblické teologie*, s. 453.

¹⁹⁷ Srov. BAUCKHAM, R., „Descent to the underworld“, in *The Anchor Bible Dictionary: Volume 2*, s. 148.

4.5.5 Dobrořečení lidu (v. 18a)

Poslední verš žalmu 115 začíná výrazným „my“, které má jasně odlišit komunitu Izraele od těch, kteří uctívají modly. Modly jsou neživé kusy materiálu a stejně tak ti, kdo je uctívají, stávají se už za života mrtvými.¹⁹⁸ Vidíme tady zřejmý kontrast s předchozím veršem. Izrael ztotožňuje ctitele model s mrtvými a do protikladu k nim staví sebe, jakožto komunitu živých. Jen ten, kdo chválí živého Boha, může být opravdu živý.¹⁹⁹ Ještě více je tento kontrast mezi ctiteli model a Izraelem umocněn v překladu LXX,²⁰⁰ kde začátek verše zní: „Ale my živí...“ (ἀλλ' ἡμεῖς οἱ ζῶντες).

Výše jsme zmínili, že nejen Hospodin žehná člověku, ale i člověk může žehnat Hospodinu nebo spíše dobrořečit. Mezi nebem a zemí je prostor, který se nedá překlenout. Jakákoliv snaha o to ze strany člověka vždy ztroskotá, jak tomu bylo např. při stavbě babylonské věže (srov. Gn 11). Jediný Hospodin může tuto propast překročit svým požehnáním. On dává své požehnání člověku a člověk mu na oplátku dobrořečí. Tímto pak společně překlenují onu nesmírnou propast mezi nebem a zemí.²⁰¹

Podobně jako náš žalmista dobrořečil Hospodinu král David: „*Požehnán jsi, Hospodine, Bože Izraele, našeho otce, od věků až na věky.*“ (1 Kron 29,10) Nebo také prorok Daniel: „*Požehnáno buď jméno Boží od věků až na věky...*“ (Dan 2,20) Nejvíce se však s tematikou dobrořečení Hospodinu setkáváme v žalmech. Ať už je to dobrořečení jeho jménu: „*Jméno Hospodinovo buď požehnáno nyní i navěky.*“ (Žl 113,2) „*Z mých úst zazní chvála Hospodinu, jeho přesvatému jménu bude dobrořečit všechno tvorstvo navěky a navždy.*“ (Žl 145,21) Nebo dobrořečení za jeho radu a za ochranu spravedlivého: „*Dobrořečím Hospodinu, on mi radí, i v noci mě moje ledví napomíná.*“ (Žl 16,7) „*Moje noha stojí na rovině, v shromážděních budu dobrořečit Hospodinu.*“ (Žl 26,12) Také dobrořečení za Hospodinovo milosrdenství: „*Tvé milosrdenství je lepší než život, mé rty tě chválí zpěvem.*“ (Žl 63,5) Dobrořečit Hospodinu mají všichni lidé bez výjimky: „*Kéž ti, Bože, lidé vzdají chválu, kéž ti vzdají chválu všichni lidé!*“ (Žl 67,6; podobně i Žl 145,10) A v jakoukoliv dobu: „*Dobrořečit budu Hospodinu v každém čase, z úst mi bude znít vždy jeho chvála.*“ (Žl 34,2)

¹⁹⁸ Srov. MCCANN, J. C., „The Book of Psalms“, s. 1145.

¹⁹⁹ Srov. KRAUS, H. J., *Psalms 60–150: A Continental Commentary*, s. 382.

²⁰⁰ Srov. poznámka 12.

²⁰¹ Srov. *Starý zákon – Žalmy*, s. 437.

4.5.6 Od nyní až navěky (v. 18b)

Co tedy znamená ono „od nyní až navěky“, které je typické pro pátou knihu žalmů a obzvláště pro sbírku „poutních písní“, jako tomu bylo i u formule „který učinil nebe a zemi“? Člověk má Hospodinu dobrořečit v každou chvíli svého života. Přesto však každý lidský život je časově omezený a nelze se zavázat a dobrořečit Hospodinu navěky. Jednou musí přijít chvíle, kdy zemře a přejde do podsvětí, do ticha, kde nebude moci dobrořečit. Každý Izraelita je ale součástí vyvoleného národa. A dokud tento národ bude žít, bude také chválit a dobrořečit Hospodinu. Tak tedy bude skrze četné potomstvo (v. 14) znít „navěky“ dobrořečení Hospodinu, i když ti, kteří dobrořečili „nyní“, jsou už mrtví a potichu.²⁰²

²⁰² Srov. GOLDINGAY, J., *Psalms: Volume 3, Psalms 90–150*, s. 334–335.

Závěr

Cílem této práce bylo podat výklad žalmu 115. Hospodin zde byl představen jako Bůh, kterým se nedá nijak manipulovat. On je naprosto svobodný ve všem, co koná, protože všechno stvořil a nad vším má moc (v. 3). Člověk ho nemůže ničím přinutit k jednání, protože on sídlí na nebesích (v. 16), která jsou ze země nedosažitelná. Zároveň však fakt, že je Hospodin Bohem naprosto svobodným, neznamena, že je lhostejný vůči prosbám lidu. Ty jako jediné mohou překlenout nesmírnou propast mezi nebem a zemí. Člověk Boha prosí, Bůh mu žehná a člověk na oplátku Bohu dobrořečí. Takto společně budují „most“ na základě vztahu plného důvěry a věrnosti. A v rámci tohoto vztahu může žalmista s nadějí očekávat Hospodinův zásah, kterým si jednou provždy zjedná slávu (v. 1).

Hospodin také v tomto žalmu stojí v naprostém protikladu vůči modlům. S nimi člověk nemůže vybudovat vztah založený na důvěře, protože jsou to kusy neživého materiálu, se kterými může zacházet, jak se mu zlíbí. Na pozadí této části žalmu (vv. 4–8) je vidět vliv proroků (zvláště Deutero-Izaiáš), kteří odkrývají modly v jejich pravém světle. Sebekrásnější modla se jednou rozpadne a zanikne a stejný osud čeká i toho, kdo v ni skládá naději. Kdo však doufá v Hospodina, nezanikne navěky.

Jakým způsobem by bylo možné aktualizovat myšlenky žalmu 115 pro člověka dnešní doby? Především může tento žalm člověka neustále varovat před jakýmkoliv druhem modloslužby, která je právě v naší zemi tak rozšířená. Je zřejmé, že nikdo veřejně nevykonává svoje modloslužebné praktiky, jako tomu bylo v době vzniku 115. žalmu. Přesto to ale neznamena, že by modloslužba úplně vymizela. Ona nevymizela, jen se ztratila z pohledu lidí a není tak snadno odhalitelná. Falešní bohové dneška se neskrývají v dřevěných či jiných soškách. Ale v okultismu, v magii, v pověrách, v horoskopech, v kartárství či jiných věštěních, která sice člověka lehce přilákají na vizi krásné budoucnosti, na druhé straně mu však svazují ruce, řídí a ovládají jeho život.²⁰³ Kdo v takovéto modly skládá naději, ztrácí svobodu, kdo však doufá v Hospodina, zůstává neustále svobodný.

Je velice pravděpodobné, že se žalm 115 používal k liturgii a jinak tomu není ani dnes. V rámci židovské tradice se skupině, jejíž součástí je náš žalm (Žl 112–119 a 146–150), říká „pesachový halel“, protože se tyto žalmy zpívají vždy při velkých židovských svátcích, kterým vévodí Pesach. Konkrétně náš žalm se v židovské liturgii zpívá v závěru

²⁰³ Srov. SKOBLÍK, J., *Přehled křesťanské etiky*, Praha: Karolinum, 2004, s. 147.

velikonoční večeře (seder), kterou židé slaví 14. nisanu, kde je součástí tzv. „velkého Halelu“ (Žl 113–118).²⁰⁴ Má tedy své významné místo. Pro nás křesťany se s tímto pojí jedna důležitá událost, kterou zmiňují evangelisté Matouš a Marek: „*Potom zazpívali chvalozpěv a vyšli na Olivovou horu.*“ (Mt 26,30; Mk 14,26) Mezi exegety panuje přesvědčení, že oním chvalozpěvem byl právě „velký Halel“.²⁰⁵ Je tedy možné se domnívat, že žalm 115 zpíval Ježíš Kristus těsně před tím, než byl zrazen a ukřižován.

V katolické liturgii má tento žalm také významné místo. Od tridentského koncilu až do reformy 2. vatikánského koncilu, byl žalm 115 (pochopitelně podle Vg spojený s Žl 114) součástí každých nedělních nešpor, dále také nešpor velikonočního oktávu, svatodušních svátků a slavnosti Zjevení Páně. Zpíval se zde za použití zvláštního tónu, který se nazýval *tonus peregrinus*.²⁰⁶

Dnes se v katolické liturgii breviáře setkáváme s žalmem 115 pouze v nešporách 2. týdne žaltáře.²⁰⁷ Zde je také jediné místo, kde se objevuje v rámci liturgie žalm celý. Co se totiž týká užití jakožto zpěvu po 1. čtení v bohoslužbě slova, nikdy se nezpívá žalm celý. V rámci liturgického roku se s žalmem 115 můžeme setkat pouze na dvou místech, a to v pondělí po 5. neděli velikonoční²⁰⁸ a v úterý 14. týdne v mezidobí, cyklu 2.²⁰⁹ V liturgii mše svaté tedy tento žalm až tak zásadní místo nemá, to ovšem neplatí pro nedělní nešpory, jejichž součástí je minimálně od Tridentského koncilu.

Díky této práci se mi podařilo nejen trochu více proniknout do 115. žalmu, ale do knihy žalmů celkově, což беру jako veliký přínos, protože pro povolání kněze, na které se připravuji, jsou žalmy takřka „každodenním chlebem“. Dalším přínosem je také větší pozornost věnovaná falešným bohům v životě člověka. Není ani třeba chodit pro příklady příliš daleko. Stačí začít u sebe a to položením si otázky: „Sloužím opravdu a výhradně Bohu? Je on jediným v koho skládám naději?“ Málokdo může s čistým svědomím říci jasné ANO. My křesťané žijeme ve světě mnoha bůžků a model jako Izraelité. Ať už to jsou bůžkové nekonečné krásy, bohatství, přepychu, lakomství, konzumismu atd. A i my podobně jako oni, upadáme do určitých forem modloslužby. To však není důvod k rezignaci a beznaději, ale k obrácení se k jedinému a pravému Bohu, který člověku ve svém

²⁰⁴ Srov. SEDLÁČEK, J., *Výklad posvátných žalmů*, I., s. XLIV.

²⁰⁵ Srov. RATZINGER, J., *Ježíš Nazaretský: 2. díl*, s. 97.

²⁰⁶ Srov. SEDLÁČEK, J., *Výklad posvátných žalmů*, II., s. 912.

²⁰⁷ Srov. *Denní modlitba církve*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 1041–1042.

²⁰⁸ Srov. *Misál na každý den liturgického roku*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 603. Zde se zpívají pouze verše 1–4 a 16–18.

²⁰⁹ Srov. *ibid.*, s. 1263. Zde se zpívají s drobnými vynechávkami verše 3–10.

požehnání může dát vše, co potřebuje. Falešní bohové se o to pokouší také, ale s tím rozdílem, že člověka postupně okrádají o jeho svobodu. Jedině Bůh dává úspěch, moc, zdraví, dlouhověkost, bezpečí, mír i plodnost, aniž člověka jakkoliv omezuje v jeho svobodě. „*Králi věků, nepomíjejícímu, neviditelnému, jedinému Bohu buď čest a sláva na věky věků. Amen.*“ (1 Tim 1,17)

Anotace

Jméno a příjmení: Jaroslav Rašovský

Instituce: Katedra biblických věd CMTF UP v Olomouci

Název práce: Výklad žalmu 115

Vedoucí práce: RNDr. Gabriela Ivana Vlková, Th.D.

Počet stran: 77

Klíčová slova: žalm
Starý zákon
Hospodin
modly
požehnání

Diplomová práce předkládá výklad 115. žalmu. Výchozím textem pro výklad je originální hebrejský text. Před výkladem jednotlivých veršů se práce zabývá datací žalmu, určením jeho autora a pozice v rámci žaltáře. Následně sleduje také strukturu žalmu, tedy účel rozdělení žalmu do několika celků, důvod častého střídání gramatických osob i seznamuje s poetickým uspořádáním textu. Samotný výklad, který tvoří nejdůležitější část této práce, je podán za pomoci biblických slovníků, komentářů a programu Bible Works, který dává možnost zjistit výskyt a užívání pro výklad důležitých výrazů v rámci žaltáře i celého Starého zákona.

Summary

Name and surname: Jaroslav Rašovský

Institution: Department of Bible Studies, Sts. Cyril and Methodius Faculty of Theology,
Palacký University Olomouc

Title of the thesis: Exposition of Psalm 115

Supervisor: RNDr. Gabriela Ivana Vlková, Th. D.

Number of pages: 77

Key words: Psalm
Old Testament
Lord
Idols
Blessing

The thesis presents an exegesis of psalm 115. The text that was used as the primary for this exegesis is the original Hebrew text. Before the exposition of individual verses the thesis deals with dating of the psalm, identification of the author of the psalm and also defines the position of this psalm in the Book of Psalms. Consecutively the thesis introduces the poetic structure of the psalm and also examines both the aim behind frequent changing of grammatical persons and the structure of the psalm, which was the reason for dividing it into parts. In creating the exegesis, which is the main part of this thesis, biblical dictionaries, commentaries and computer program Bible Works were used. Usage of this particular software enables its user to find occurrences of terms in the Book of Psalms and in the whole Old Testament, which proved very useful for the purpose of making an exegesis.

Seznam zkratek a značek

BHS *Biblia hebraica stuttgartensia*

Ibid. Tamtéž

LXX *Septuaginta*

MT Masoretský text

n. Následující

s. Strana

Srov. Srovnej

v. Verš

Vg *Biblia Sacra Vulgata*

vv. Verše

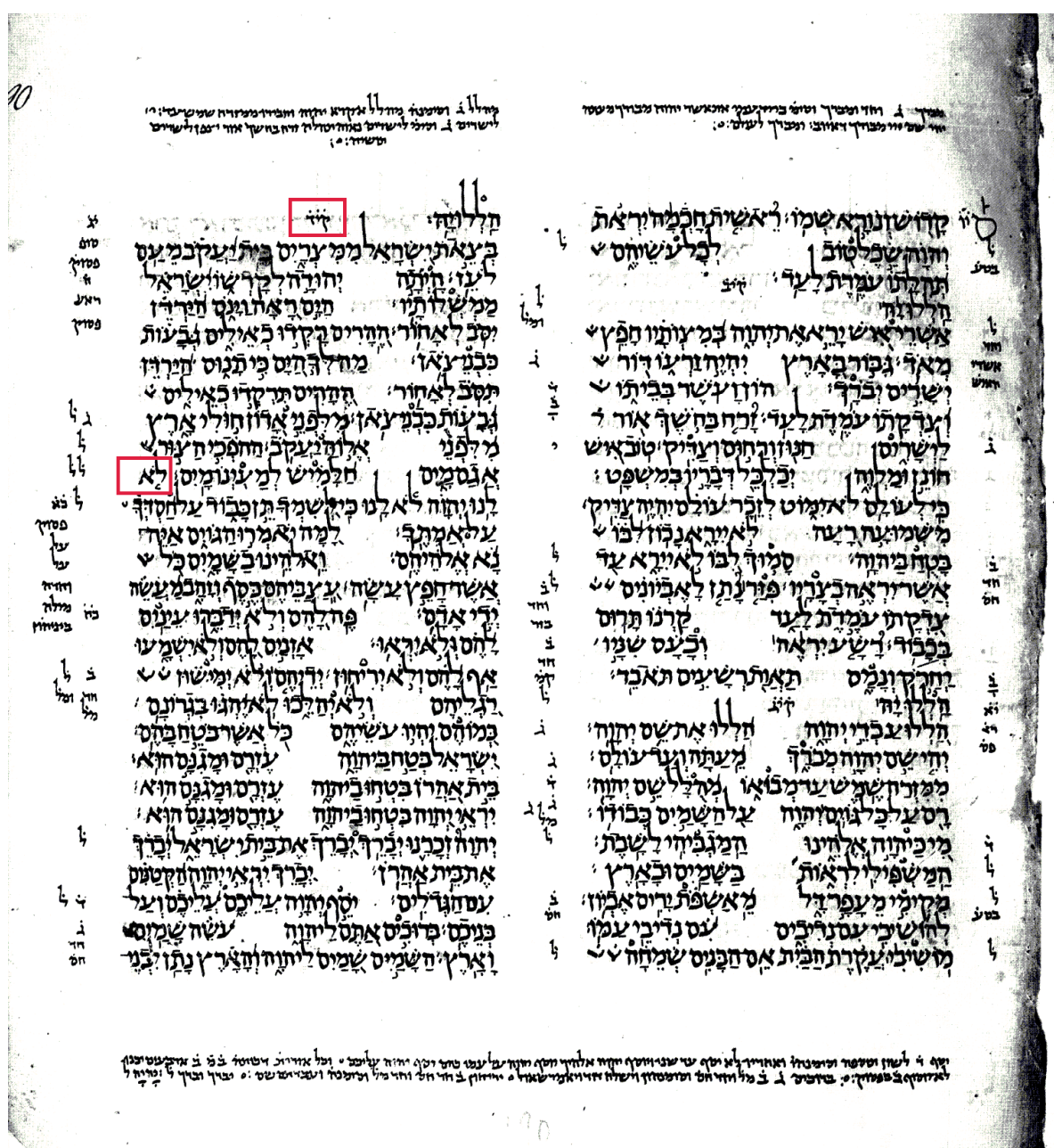
Seznam příloh

Příl. 1: Leningradský kodex – žalm 115.....	73
---	----

Přílohy

Příl. 1: Leningradský kodex – žalm 115

Leningradský kodex na rozdíl od MT spojuje 114. a 115. žalm v jeden a označuje jej číslem 114. Proto je číslování následujících žalmů posunuté o jedno číslo. Na obrázku je vyznačeno číslo (tedy zde 114) a začátek 115. žalmu (לֹא).

Dostupné z: http://archive.org/stream/Leningrad_Codex/Leningrad#page/n783/mode/2up

Bibliografie

Prameny

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih). Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2007.

Biblia hebraica stuttgartensia. Elliger, K.; Rudolph, W. [eds.]. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1990.

Septuaginta. Rahlfs, Alfred [ed.]. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1979.

Biblia Sacra Vulgata. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1983.

Literatura

ALLEN, Leslie Christopher. *World Biblical Commentary. Psalms 101–150.* Waco: Word Books, 1983.

AUVRAY, Paul – GRELOT, Pierre. „Bázeň Boží“. In *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991. s. 20–21.

BAUCKHAM, Richard. „Descent to the underworld“. In *The Anchor Bible Dictionary. Volume 2*, New York: Doubleday, 1992. s. 145–159.

BECQUET, Gilles. „Země“. In *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991. s. 609–613.

BENEŠ, Jiří. „Zajatá Boží schrána působí spoušť“. In *Obtížné oddíly Předních proroků*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2013. s. 99–110.

BOGNER, Václav. *Žalmy*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.

BROYLES, Craig. *Psalms*. Peabody: Hendrickson Publishers, 1999.

CAMBIER, Jules – LÉON-DUFOUR, Xavier. „Milosrdenství“. In *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991. s. 223–225.

COLLINS, Adela Yarbro. „Son of man“. In *The New Interpreter's Dictionary of the Bible. Volume 5*. Nashville: Abingdon Press, 2007. s. 341–348.

CORBON, Jean. „Pamatovat“. In *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991. s. 310–311.

- CRAIGIE, Peter C. – MARVIN, E. Tate. *World Biblical Commentary. Psalms 1–50*. Mexico City: Thomas Nelson, 2004.
- CURTIS, Edward M. „Idol, Idolatry“. In *The Anchor Bible Dictionary. Volume 3*. New York: Doubleday, 1992. s. 376–381.
- DAHOOD, Mitchell. *Psalms III. 101–150*. New York: Doubleday, 1995.
- DEISSLER, Alfons. *Malý komentář k žalmům*. Litoměřice: CMBF, 1979.
- DELORME, Jean. „Syn člověka“. In *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991. s. 503–505.
- Denní modlitba církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.
- FENASSE, Jean-Marie – GUILLET, Jacques. „Nebe“. In *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991. s. 264–266.
- GOLDINGAY, John. *Psalms. Volume 1. Psalms 1–41*. Grand Rapids: Baker Academic, 2006.
- GOLDINGAY, John. *Psalms. Volume 3. Psalms 90–150*. Grand Rapids: Baker Academic, 2008.
- GRELOT, Pierre. „Izrael“. In *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991. s. 147–148.
- GRELOT, Pierre. „Smrt“. In *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991. s. 453–457.
- GUILLET, Jacques. „Požehnání“. In *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991. s. 362–366.
- HRBATA, Josef. *Písně království*. I. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1996.
- HRBATA, Josef. *Písně království*. II. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1996.
- HRDLÍČKA, Josef. *Dialog se slovem*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2013.
- JANZEN, W. „Earth“. In *The Anchor Bible Dictionary. Volume 2*. New York: Doubleday, 1992. s. 245–248.
- Jeruzalémská bible. Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou*. Praha: Krystal OP, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.
- KRAUS, Hans Joachim. *Psalms 60–150. A Continental Commentary*. Minneapolis: Fortress Press, 1993.
- LACAN, Marc-François. „Důvěra“. In *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991. s. 100–101.
- LAUGHLIN, John C. H. „Idol“. In *The New Interpreter's Dictionary of the Bible. Volume 2*. Nashville: Abingdon Press, 2007. s. 8–11.

- LÉON-DUFOUR, Xavier. „Áron“. In *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991. s. 15.
- LÉON-DUFOUR, Xavier. „Neplodnost“. In *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991. s. 271–272.
- MCBRIDE, S. Dean. „Bless“. In *The New Interpreter's Dictionary of the Bible. Volume I*. Nashville: Abingdon Press, 1996. s. 476–477.
- MCCANN, J. Clinton. „The Book of Psalms“. In *The New Interpreter's Bible. Volume IV*. Nashville: Abingdon Press, 1996. s. 641–1280.
- Misál na každý den liturgického roku*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000.
- MOLLAT, Donatien. „Sláva/Velebnost“. In *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991. s. 431–434.
- NELSON, Richard D. „Aaron, Aaronite“. In *The New Interpreter's Dictionary of the Bible. Volume I*. Nashville: Abingdon Press, 2007. s. 3–4.
- NEWMAN, Carey C. „Glory, Glorify“. In *The New Interpreter's Dictionary of the Bible. Volume 2*. Nashville: Abingdon Press, 2007. s. 576–580.
- NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956.
- PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. Praha: Kalich, 1997.
- PORTER, S. E. „Fear“. In *New dictionary of biblical theology*. Downers Grove: InterVarsity Press, 2000. s. 497–498.
- PRUDKÝ, Martin. „Hospodin, »bůh milostivý« & Izrael, lid »z Boží milosti«“. In *Milost podle Písma a starokřesťanských autorů*. Jihlava: Mlýn, 2004. s. 1–50.
- RATZINGER, Josef. *Ježíš Nazaretský*. Brno: Barrister & Principal, 2011.
- RATZINGER, Josef. *Ježíš Nazaretský. 2. díl*. Brno: Barrister & Principal, 2011.
- RICHARDS, Kent Harold. „Bless/Blessing“. In *The Anchor Bible Dictionary. Volume 1*. New York: Doubleday, 1992. s. 753–755.
- RICHARDS, Kent Harold. „Death – Old Testament“. In *The Anchor Bible Dictionary. Volume 2*, New York: Doubleday, 1992. s. 108–110.
- SAKENFELD, Katharine Doob. „Love – Old Testament“. In *The Anchor Bible Dictionary. Volume 4*. New York: Doubleday, 1992. s. 375–381.
- SEDLÁČEK, Jaroslav. *Výklad posvátných žalmů*. I. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1901.
- SEDLÁČEK, Jaroslav. *Výklad posvátných žalmů*. II. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1901.
- SEILER, Stefan. „Psalm 113 [114; 115]“. In *Septuaginta deutsch. Erläuterungen und Kommentare zum griechischen Alten Testament. Band II. Psalmen bis Daniel*. Stuttgart: Bibelgesellschaft, 2011. s. 1819–1822.

- SKOBLÍK, Jiří. *Přehled křesťanské etiky*. Praha: Karolinum, 2004.
- SPENCER, John R. „Aaron“. In *The Anchor Bible Dictionary. Volume 1*. New York: Doubleday, 1992. s. 1–6.
- Starý zákon – Žalmy*. 9. svazek. Praha: Kalich 1982.
- STUEHRENBURG, Paul F. „Proselyte“. In *The Anchor Bible Dictionary. Volume 5*. New York: Doubleday, 1992. s. 503–505.
- VLKOVÁ, Gabriela Ivana. „Zalíbení žalmistů v Boží vůli a žalm 40“. In TICHÝ, Ladislav – CHALUPA, Petr – VLKOVÁ, Gabriela Ivana – PACNER, Stanislav. *Zde jsem, abych plnil tvou vůli: biblická zvěst o zodpovědnosti a svobodě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. s. 51–91.
- WALFORD, Nancy Declaisse. „Remember, to“. In *The New Interpreter's Dictionary of the Bible. Volume 4*. Nashville: Abingdon Press, 2007. s. 761.
- WASHINGTON, Harold C. „Fear“. In *The New Interpreter's Dictionary of the Bible. Volume 2*. Nashville: Abingdon Press, 2007. s. 438–442.
- WATSON, Wilfred. G. E. *Classical Hebrew Poetry. A Guide to Its Techniques*. JSOTSup 26, Sheffield: Sheffield Academic Press, 1984.
- WIÉNER, Claude. „Modly“. In *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991. s. 237–238.
- YANG, Seung Ai. „Hope“. In *The New Interpreter's Dictionary of the Bible. Volume 2*. Nashville: Abingdon Press, 2007. s. 885–889.

Jiné zdroje

- „Knights Templar“. In *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. [cit. 2014-04-05]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Knights_Templar.